

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sabina Mehić

**Srebrenický masakr v kontextu etnických problémů
v Bosně a Hercegovině**

The Srebrenica massacre in the context of ethnic problems
in Bosnia and Herzegovina

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jaroslav Otčenášek, Ph.D.

Studijní program: Filologie (B7310)

Praha 2022

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce panu PhDr. Mgr. Jaroslavu Otčenáškov, Ph.D. za velmi vstřícný přístup a cenné rady při zpracování této bakalářské práce.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne.....

Sabina Mehić

Anotace

Cílem mé bakalářské práce je zaměřením se na etnické problémy v Bosně a Hercegovině (BaH) ve druhé polovině 20. století, a zejména na důvody, které vedly k masakru ve Srebrenici. Cílem práce je analyzovat důležité příčiny v etnických proměnách BaH, které vedly až ke genocidě ve Srebrenici.

V první části bakalářské práce bych chtěla seznámit s historickým kontextem a se základními daty, které jsou důležité pro pochopení pozdějších problémů. Důraz je kladen na počátek a průběh občanské války v Bosně a Hercegovině v 90. letech 20. století. V druhé části bakalářské práce bych se chtěla zaměřit přímo na události ve Srebrenici, především na okolnosti, které se podílely na jednom z největších masakrů v Evropě po roce 1945.

Na tuto událost existuje mnoho různých pohledů a cílem této práce bude se v této situaci zorientovat a pokusit se vše co možná nejobektivněji zhodnotit.

Klíčová slova

Srebrenica, masakr, genocida, etnické problémy, válka v Jugoslávii, Bosna a Hercegovina

Annotation

The bachelor thesis focuses on ethnic problems in Bosnia and Herzegovina (BaH) in the second half of the 20th century, and especially the reasons that led to the Srebrenica massacre. The aim of the thesis will be to analyze the important causes in the ethnic transformations of BaH that led to the Srebrenica genocide.

In the first part of the bachelor thesis I would like to introduce the historical context and the basic data that are important for understanding the later issues. The focus will be on the beginning and course of the civil war in Bosnia and Herzegovina in the 1990s. In the second part of my bachelor's thesis, I would like to focus directly on the events in Srebrenica, especially the circumstances that contributed to one of the largest massacres in Europe after 1945. There are many different perspectives on this event and the aim of this thesis will be to orient myself in this situation and try to evaluate everything as objectively as possible.

Keywords

Srebrenica, massacre, genocide, ethnic problems, war in Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina

Obsah

1 Úvod	6
1.1. Metodologie	7
2 Základní pojmy	8
2.1. Aktuální interpretace termínu „etnikum“	8
2.2. Pojem „etnická skupina“	9
2.3. Vymezení termínů „národ“ a „národnost“	10
2.4. Pojem „genocida“ a „etnická čistka“	11
3 Historický kontext	13
3.1. Vývoj problematiky po 2. světové válce	13
3.1.1. Národ a národnost v ústavě Jugoslávie z roku 1974 (vč. pozdějších úprav)	16
3.1.2. Národ a národnost v současné Ústavě Bosny a Hercegoviny.....	18
3.2. Proměny SFRJ po úmrtí J. B. Tita a základy pozdější krize	19
3.3. Válka v Bosně a Hercegovině (1992–1995)	22
3.3.1. Umělecká interpretace konfliktu - válka v Bosně a Hercegovině ve vybraných hraných filmech	26
4 Srebrenica	30
4.1. Etnické složení Srebrenice před rokem 1992	30
4.2. Situace v Srebrenici před pádem bezpečné zóny (červenec 1995)	32
4.3. Srebrenický masakr – současná prosrbská interpretace	35
4.4. Srebrenický masakr – současná probosňácká interpretace	37
5 Závěr	40
6 Literatura a prameny	42
7 Přílohy	45

„Nikdo z nás nevlastní absolutní pravdu. Pouze argumenty, protiargumenty a prostřednictvím výměny názorů lze doufat, že se pravdě více či méně přiblížíme.“ - Konrad Adenauer

1 Úvod

Hlavním tématem bakalářské práce je zamyslet se nad událostmi, které vedly ke známému masakru v Srebrenici, a následně vyhodnotit jejich současnou interpretaci. Budeme se snažit vycházet z relevantních informací o okolnostech předcházejících této události a o masakru samotném.

Nejprve se zaměříme na stručné definice základních pojmů, se kterými je daná problematika spojená a které je proto dobré si v úvodu ujasnit.

Následovat bude historická část, která začne historickým vývojem po druhé světové válce. Jugoslávie se po skončení tohoto konfliktu vydala na cestu „budování“ komunismus. Socialismus v Jugoslávii se ovšem lišil od klasického stalinského systému, zvláště po roce 1948. Věnovat pozornost ale budeme především problematice a pojetí národů a národností po roce 1945. Po relativně klidném období jugoslávských dějin přichází v roce 1980 smrt J. B. Tita a následná 80. léta, která přinesla drastický ekonomický propad jugoslávského státu, a nakonec i jeho zánik. Začal se opět projevovat nacionalismus a situace se postupně vyhrocovala. Od Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ) se odtrhlo nejdříve Slovinsko, Chorvatsko a následně i Makedonie (dnes Severní Makedonie). Bosna a Hercegovina měla stejný cíl a po referendu v březnu 1992 vyhlásila nezávislost. S tím se ovšem neztotožnili představitelé bosenských Srbů, a tak začaly vznikat spory, které vyvrcholily ve válku.¹

Aby bylo téma lépe zasazeno do historicko-kulturního kontextu, rozhodli jsme se též připojit i krátký exkurz do oblasti filmové tvorby, v nichž je válka v Bosně a Hercegovině z let 1992-95 zachycena, neboť vizuální ztvárnění událostí tohoto typu výrazně formuje následné představy o jejich podobě i průběhu zvláště u laické veřejnosti. Je důležité brát toto v potaz i u jiných válek.

Po shrnutí historického kontextu následuje oddíl týkající se Srebrenice. Na počátku se zabýváme etnickým složením Srebrenice před rokem 1992 a následnou změnou situace do jejího pádu v roce 1995. Následoval srebrenický masakr, jenž je mezinárodně označený jako genocida. Na tento masakr existuje více pohledů, které se pokusíme interpretovat. Někteří Srbové například vnímají genocidu ve Srebrenici

¹ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3674-5, str. 240-241*

jako odplatu za vyvražďování a vypalování vesnic Naserem Orićem.² Pohled Bosňáků je oproti tomu blízký stanovisku mezinárodního společenství.

1.1. Metodologie

Základní metodou získávání informací v této práci je analýza odborných textů, tj. článků a knih, které pojednávají o masakru v Srebrenici i o tématech souvisejících. Prvním krokem je tedy shrnutí základních pojmů. I zde se potýkáme s problémem, že na dané pojmy v podstatě neexistuje jednotný ustálený názor a způsobů, jak je definovat, je více. Proto využíváme děl více autorů a snažíme se je co nejsrozumitelněji prezentovat. Než přistoupíme k samotné analýze událostí ve Srebrenici, je třeba znát i problematiku historického vývoje této oblasti po druhé světové válce, kterou se snažíme nastudovat z dostupných odborných publikací a shrnout v první části bakalářské práce.

Dalším významným bodem našeho zájmu je porovnání Ústavy Jugoslávie z roku 1974 (včetně pozdějších úprav) se současnou Ústavou Bosny a Hercegoviny. Cílem je v těchto zásadních textech definujících základní charakter státu najít výklad termínů národ a národnost a posoudit rozdíly mezi nimi.

Do první části bakalářské práce jsme také zahrnuli vybraná filmová zpracování války v Bosně a Hercegovině. Vliv vizuální a audiovizuální tvorby (dokumenty, hrané filmy aj.) na veřejné mínění i obecný názor na to, *jak se něco dělo*, je daleko silnější, než to na první pohled vypadá. Role filmů a dokumentů s postupujícím časem ještě více narůstá a více formuje pohled na konkrétní událost zvláště generacím, kteří ten konflikt nepamatují. Díky filmům si lidé na danou situaci vytvoří snáze svůj názor. Ve dvou ze tří filmů, které jsme si vybrali, můžeme vidět i skutečné záběry, které se prolínají s těmi nahanými. To filmu dodává ještě hlubší emoční rozměr.

Ve druhé části práce přistupujeme k jádru našeho zájmu. Ačkoliv existuje mnoho textů zabývajících se masakrem ve Srebrenici, mnohé z nich jsou poněkud zavádějící či primárně neobjektivní. Z velkého množství odborné literatury, jsme se snažili vybrat jen tu, která má dopad výrazný na veřejné mínění, ale zároveň se detailněji týká naší problematiky. Čerpat budeme z českých i zahraničních knih, článků či studií, abychom měli náhled na události ve Srebrenici z co největší perspektivy.

Ve čtvrté kapitole, zabývajících se tématem Srebrenice, se seznámíme s etnickým složením obyvatelstva této obce před vypuknutí války a samostatnou genocidou. Ačkoliv se nám některé knihy jevily jako výrazně neobjektivní, pokusili jsme se zjistit,

² MUELLER, J. *The banality of „Ethnic War“*, dostupné z: <https://politicalscience.osu.edu/faculty/jmueller/apsa2000.pdf> str. 14

v čem přesně, protože k pochopení celé šíře interpretací této události se nám jeví důležité analyzovat i prameny, o jejichž nestrannosti lze úspěšně pochybovat. Soustředili jsme se především na podobu současného narativu obou ve válce zainteresovaných stran, tj. srbské a bosňácké (dříve muslimské). Názory na tuto událost ale zůstanou zřejmě navždy odlišné. Zkusíme tedy vydefinovat nejdůležitější rozdíly mezi srbskou a bosňáckou interpretací, nikoli vybírat tu „správnou“.

2. Základní pojmy

2.1. Aktuální interpretace termínu „etnikum“

Prvním krokem k pochopení etnických problémů je potřeba vyjasnit, co dnes termín „etnické“ nebo „etnikum“ znamená. Pro mnohé má slovo „etnické“ široký význam, není tedy lehké určit, co je obecně přijímanými znaky etnika. Při pokusu o přesnou definici můžeme lehce zaměnit s pojmy jako rasa, národ a podobně. Proto je dobré si hned na začátku ujasnit, jak vlastně výraz vznikl.

Např. český balkanista Filip Tesař ve své knize *Etnické konflikty* zmiňuje, že se tento výraz používá také k označení menšiny či národnosti: „V Americe slouží totéž slovo i k rozlišení národnosti a občanství, nebo přímo jako charakteristika menšiny („etničtí Albánci“ jako lidé albánské národnosti, nikoli státní příslušnosti).“³ Před a za druhé světové války byl tento výraz v Americe spojován s Židy, Italy, Iry a podobnými skupiny, které byly považovány za podřadné nebo méněcenné. Pokud to shrneme, tak lidé mající jiné kulturní zvyky a praktiky, mohou být označováni jako etnicky jiní (odlišní).⁴

Zpět ale k vývoji slova „etnikum“. „Původní smysl řeckého termínu *ethnos* můžeme přeložit zhruba jako „našinci“.“ Pravděpodobně vychází z praindoevropského slova, které bylo využíván pro označení vlastního společenství. Z tohoto praindoevropského zájmena vznikl zřejmě i řecký výraz *ethnos* – „zvyk“, což také mohlo znamenat to stejné jako dnes „národ“. „*Entitu rozvinutější než kmen, s autonomní politickou organizací a společenskou hierarchií, u níž se přepokládá společný původ.*“⁵ Postupem času byl tento výraz většinou vztahován na neřecké národy – které byly považovány z řeckého pohledu jako barbarské a necivilizované. Mnohdy bylo toto slovo také spojováno s náboženstvím. Slovo *ethnos*, neboli později díky překladům slovo „*ethnicus*“, označovalo pohany, ale zároveň také lidi, kteří pocházeli z jiné krajiny. Když se posuneme do období, kdy začalo objevování světa zámořskými plavbami,

³ TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9, str. 15

⁴ ERIKSEN, T.H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, 2012, str. 21

⁵ TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9, str. 16

zjistíme, že se výraz „etnický“ začal více upřesňovat. Evropané začali těmito plavbami, poznávat nové lidi a nové kultury. Ti, kteří se fyzicky odlišovali nebo měli jiné zvyky, tak byli kulturně vnímáni jako podřadní. Evropané se vždy cítili kulturně nadřazení těmto ostatním rasám.⁶ Nicméně obdobný přístup měly často i neevropské státy. Tyto termíny se začínaly vědecky ustalovat v 60. letech 20. století, do té doby se definice spojené s těmito termíny objevovaly vcelku málo a odborníci se jimi až tak detailněji nezabývali.

V současném globalizovaném světě se ale proměny v přístupu k těmto termínům se rychle vyvíjejí. Sociální teoretik Max Weber přišel s myšlenkou, že pojmy jako etnicita a nacionalismus se postupně vytratí díky modernizaci a industrializaci.⁷ To se ovšem v současnosti nepotvrdilo, ukázal se spíše přesný opak.

Etnicita a nacionalismus od druhé světové války narůstaly a setkáváme se s nimi i současné době. Jako důkaz můžeme zmínit situaci na Balkáně.

V dnešní době tedy slovo etnikum představuje skupinu lidí, kteří cítí, že mají společný původ, kulturu či jazyk. Tyto společné rysy můžeme nazvat jako etnicitu. Etnicitu můžeme vnímat jako etnické vědomí člověka o společném původu, historii, kultuře a podobně.⁸

Dalším textem, který se věnoval vymezení termínu etnika, byla slavná studie Fredrika Bartha *Ethnic Groups and Boundaries*, na níž navázali jeho následovníci (Abner Cohen, Arnold Epstein, Eugene Roosens, Anthony D. Cohen a řada dalších), kteří Barthovy myšlenky rozvedli do řady teorií, v jejichž rámci provedli četné výzkumy. Základem těchto teorií je přesvědčení, že k porozumění „etnickým skupinám“ není důležité pochopení „entity“ z hlediska „jejich“ jazyka, tradice, historie, folkloru a jiných „skupinových charakteristik“, ale na základě forem utváření konkrétních etnických kategorií v poměru k dalším příslušným etnickým/nacionálním kategoriím, se kterými sdílí životy.⁹

2.2. Pojem „etnická skupina“

Většina definicí charakterizuje etnickou skupinu jako skupinu, která má vlastní identitu a kulturní tradici, ale zároveň patří do nějaké širší společnosti, kde tvoří menšinu.¹⁰ To znamená, že tato etnická skupina existuje ve vzájemném kontaktu

⁶ TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9, str. 16-17

⁷ WEBER, M. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta, 1997, str. 150-200

⁸ ERIKSEN, T.H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, 2012, str. 19

⁹ HIRT, T. *Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů*, str. 3

¹⁰ TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9, str. 19

s jinou skupinou-majoritní. Zároveň ale mohou existovat skupiny, které jsou od sebe odlišné, tzn. mají odlišné náboženství, jazyk nebo technologie, ale nemusejí být nutně etnicky jiné. Z toho vyplývá, že pokud chceme mluvit o etnické odlišnosti, musí se samy skupiny považovat za kulturně odlišné. Můžeme si to doložit na případu rozpadu Jugoslávie – ačkoliv se mohlo zdát, že jsou si skupiny podobné nebo blízké, bylo tomu, jak ukázala válka, naopak. Skupiny se totiž v reálu považovaly za kulturně odlišné. Přítomnost kulturních odlišností mezi skupinami tedy není zásadním příznakem etnicity, ale nejdůležitějším znakem je to, jak se skupiny mezi sebou vnímají.

„Etnicita je aspekt sociálního vztahu mezi osobami, které se pokládají za zásadně odlišné od členů ostatních skupin, jejich existenci si uvědomují a s nimiž vstupují do kontaktu.“¹¹

2.3. Vymezení termínů „národ“ a „národnost“

Podobně jako u předešlých definic, i zde se setkáváme s řadou odlišných názorů na termíny „národ“ a „národnost“, kvůli tomu je velmi těžké přesně definovat tyto pojmy úžeji. Opět zde uvedeme názory několika odborně významných autorů.

Např. v knize Ladislava Hladkého najdeme konstatování, že národ můžeme označit jako kulturní a historickou skupinu lidí nebo společnost, která žije na stejném území, mají společné zákony, jazyk a vzdělávací systém. Před důležitou částí v definici národu je kolektivní vědomí a zájem o společné dějiny a původ. Národ se vymezuje pomocí etnických či podobných pomyslných hranic.¹²

Dle Miroslava Hrocha je historický vývoj národa nedílnou součástí dnešních moderních národů. Ovšem v historii měl národ jiný význam, než jak ho známe dnes. Vysoce postavení lidé většinou mluvili jiným jazykem než nižší vrstva obyvatelstva. V té době národ tvořili pouze tito privilegovaní lidé. Hroch zastává názor, že národ jako ho známe dnes, vzešel z etnických skupin. Jediným rozdílem mezi národem a etnickou skupinou je nacionalismus a jeho národní uvědomění. Hroch ve své knize zmiňuje, že moderní národ se formoval dvěma fázemi. První proběhla již ve středověku, kde se vytvářely různé etnické skupiny, díky kterým vznikla ve druhé fázi národní hnutí, která se snažila získat národní identitu.¹³

¹¹ ERIKSEN, T.H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha, 2012, str. 37

¹² TESARŮ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9, str. 57

¹³ HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 80-204-0905-X, str. 10-19

Jako dalšího autora jsem si vybrala Benedicta Andersena, který zastává názor, že národ je pouze imaginární představa, která se začala tvořit jako důsledek vývoje dějin až na přelomu 18.–19. století. Anderson vysvětluje, že národ tvoří lidé, kteří se považují za součást národa a vytváří si pomyslné hranice, které nemusí být fyzicky vidět. *„Je pomyslné, protože příslušníci i toho nejmenšího národa většinu ostatních členů nikdy nepoznají, nikdy se s nimi nesetkají a ani o nich neuslyší, přesto však v mysli každého z nich žije představa jejich společenství.“*¹⁴

Pokud bychom to shrnuli vlastními slovy, národ je skupina lidí, kteří cítí, že k sobě nějakým způsobem patří. Může se jednat o politický, kulturní či jiný znak. Každý národ je založen na jiných kritériích. Pokud použijeme příklad z Balkánu: zde hraje většinou důležitou roli náboženství, pokud je někdo v BaH muslimského vyznání, označuje se obvykle za Bosňáka, pokud je pravoslavný, označuje se za Srba atd. Ovšem existují i státy, pro které je důležitá například teritoriální hranice. Hranice většinou bývají určeny historickým vývojem území, kde se daná etnika usídlovala.

2.4. Pojem „genocida“ a „etnická čistka“

Termín genocida se skládá z řeckého genos – tedy „rod, národ“ a z latinského kořene cide – tedy „vrah“. Raphael Lemkin, polský právník židovského původu, vnesl tento pojem do širší diskuse jako první a dosáhl toho, že roku 1948 byl Valným shromážděním OSN tento termín zahrnut do *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia*. Díky tomu je genocida součástí mezinárodního práva. Pojem označuje úsilí o plánované vyhlazení odlišné skupiny a odepření jejího práva na život. Většinou bývá důsledkem vedlejších cílů, například ekonomických, politických nebo vojenských. Definice se začala více řešit v devadesátých letech 20. století, kdy se začalo přemýšlet na tím, jestli je cílem úplné vyhlazení odlišné skupiny, formulace úmyslu, způsob provedení, tvůrce a oběti.¹⁵

Ovšem i pojem genocida je velmi křehký, můžeme jej lehce zaměnit nebo spojit s pojmem „etnická čistka“. Tyto dva pojmy se také mohou objevovat společně. I zde existují odlišné názory různých autorů. Jeden z názorů je ten, že genocida a etnická čistka jsou slovně odlišné. Například genocida chápána jako plánované vyvraždění etnické, náboženské nebo národní skupiny. Kdežto pojem etnická čistka je chápán jako eliminace těchto odlišných skupin z daného území.

¹⁴ ANDERSON, B. *Představy společenství – Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Karolinum, 2008. ISBN 9788024614908, str. 240-245

¹⁵ TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9, s. 205-206

*„Podle Stéphana Rosièra se etnická čistka od genocidy odlišuje především tím, že zatímco genocida usiluje o vyhlazení národa jako takového, cílem etnických čistek je převážně „vyčistit“ území od určitého národa“*¹⁶

Dalším autorem, který se zabýval etnickými problémy a pojmy s tím spojenými, byl Andrew Bell-Fialkoff. I on se snažil vymezit pojem „etnická čistka“ a „genocida“. Názor měl velmi podobný jako Stéphan Rosièra, tedy že pokud k této čistce dochází, je třeba, aby se obyvatelstvo na daném území odlišovalo alespoň jednou nebo více vlastností či znaky. Mezi takové patří např. fyzický vzhled, etnický původ, náboženství... To znamená, že pokud má dojít k etnické čistce, je potřeba toto rozlišovat.

Výraz „etnická čistka“ je někdy chápán jako o něco mírnější čin než „genocida“. „Bell-Fialkoff v tomto ohledu stanovuje následující pořadí: emigrace pod nátlakem – výměna obyvatelstva – transfer – deportace či vyhnání (čistka) – genocida.“¹⁷

Pokud to tedy shrneme, tak si pod pojmem „etnická čistka“ můžeme představit odstranění či vysídlení etnicky odlišné skupiny, která doposud žila společně s převládající skupinou na stejném území, které obě skupiny pokládaly za své. Zatímco genocida má podstatně širší dopad na etnickou skupinu jako takovou i bez územního rámce (viz např. holocaust). Dle definice OSN se genocidou rozumí činy spáchané s úmyslem zcela nebo zčásti zničit národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou:

- a) Zabití příslušníků této skupiny;
- b) Způsobení těžké tělesné nebo duševní újmy příslušníkům této skupiny;
- c) Úmyslné způsobení takových životních podmínek, které vedou k jejímu úplnému nebo částečnému fyzickému zničení;
- d) Zavedení opatření, která mají zabránit narození dětí v rámci skupiny;
- e) Násilné přemístění dětí skupiny do jiné skupiny.¹⁸

¹⁶ ŽÍLA O. Válečný konflikt v Bosně a Hercegovině a fenomén etnických čistek, In: Soudobé dějiny. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha, roč. 21, č.3, str. 285

¹⁷ ŽÍLA O. Válečný konflikt v Bosně a Hercegovině a fenomén etnických čistek, In: Soudobé dějiny. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha, roč. 21, č.3, str. 280

¹⁸ Úmluva OSN o předcházení a trestání trestného činu Genocida.

Dostupné z: United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect
<https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>

3. Historický kontext

3.1. Vývoj problematiky po 2. světové válce

I po druhé světové válce Jugoslávie musela řešit národnostní otázku. Socialismus budující Jugoslávie byla nakonec vnitřně uspořádána jako federace a patřila k bloku komunistických států v Evropě. Komunistický systém v Jugoslávii se ovšem lišil od klasického „stalinovské výstavby socialismu“. Už jen fakt, že by Jugoslávie měla fungovat jako skutečná federace, odlišoval tuto zemi např. od SSSR. Hlavní změny ale nastaly po vyloučení Jugoslávie z Informbyra v roce 1948. Názory na prosazování „správné cesty“ k socialismu se začaly rychle zvětšovat. Mezi hlavními rozdíly patřilo například samostatné řízení podniků v regionech, komunikace se západními zeměmi z hospodářských důvodů nebo udržování soukromého sektoru v ekonomice.¹⁹

Jugoslávie byla pyšná na svůj partyzánský odboj a měla v úmyslu se stát rovnoprávným partnerem Sovětského svazu. J. B. Tito nezakrýval, že jeho představa o podobě „cesty k socialismu“ se liší od Stalinovy. Stalinovi se samozřejmě tento přístup nezamlouval, a nejprve se snažil Jugoslávii v těchto odchylkách umírnit. J. B. Tito ale nechtěl nařízený socialismus podle vzoru SSSR, který platil pro všechny socialistické státy a v podstatě ignoroval tradici a poměry v nich. To zjednodušeně vedlo k oné roztržce mezi Sovětským svazem a Jugoslávií.²⁰

Po roce 1945 se začala v Jugoslávii přebudovávat celá ekonomika, a to i včetně území Bosny a Hercegoviny. Začali se zestátňovat výrobní prostředky a tím došlo k rychlejšímu vývoji industrializace a ke zvýšení životní úrovně. Ze zemědělství postupně odešla více jak polovina obyvatel. Tyto procesy probíhaly v celé Jugoslávii, ale v Bosně a Hercegovině byl tento postup nejpomalejší.²¹ Stát začal likvidovat soukromé zemědělství a rozšiřovala se rolnická výrobní družstva. Ovšem po roztržce se Stalinem se omezily přísuny dotací ze SSSR a situace se komplikovala. Nezdařená kolektivizace vedla ke vzpourám místních rolníků v 50. letech. Rolnická družstva se začala rozpadat a krachovat. Proto byl povolen opětovný vznik soukromých podniků, samozřejmě byla omezena jejich velikost. I když zemědělství zůstalo nadále poměrně zaostalé, začal se velmi dobře rozvíjet průmysl, a to i včetně zbrojního. V Bosně a Hercegovině se navíc nacházelo mnoho míst, s hojným výskytem surovin.²² Zrychlila se urbanizace nejen na vnitřní úrovni, ale do země přicházeli i lidé z dalších oblastí. Tím vzniklo v Bosně a Hercegovině ještě smíšenější obyvatelstvo než doposud.

¹⁹ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3674-5, str. 209-210*

²⁰ PIRJEVEC J. *Jugoslávie 1918 – 1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, ISBN 978807203788, str. 203-207*

²¹ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 255*

²² HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 211*

Zároveň ze země odcházeli někteří obyvatelé chorvatské národnosti, méně i srbské. Důvodem ke stěhování do Chorvatska či Slovinska byly tamní příznivější ekonomické podmínky.²³

Další oblast, která se v období socialistické Jugoslávie intenzivně rozvíjela, byla kultura. Lidé získávali vzdělání a tím klesala i negramotnost. Ve velkých městech se začaly budovat další nové školy a vzdělávací instituce.²⁴

Jedinou otázkou stále zůstávalo, jak vnímat muslimy v Bosně a Hercegovině. Ačkoliv muslimové byli uznáni za rovnoprávné jako ostatní, stále zde panovalo mezi některými přesvědčení, že muslimové netvoří samostatnou etnickou skupinu, proto zde byl opět vyvíjen nátlak, aby se rozhodli, zda se budou označovat jako Chorvati, Srbové či Jugoslávci. V politickém životě do poloviny 60. let převažoval v Bosně a Hercegovině vliv Srbska.²⁵ Existovaly zde i snahy o to, aby byl potlačen islám a muslimské kulturní tradice, z toho důvodu byly zlikvidovány tradiční spolky a byly nahrazeny novými, které zřizoval stát.

Bosenští muslimové nevěděli, ke které národnosti se hlásit, protože se ani v jedné necítili komfortně. Cítili se odlišní v historickém, kulturním i náboženském směru. Věděli, že nemohou být součástí srbského nebo chorvatského obyvatelstva. To se projevilo i při sčítání obyvatelstva. V roce 1948 se většina muslimů hlásila jako „národnostně nezařazení“, jelikož se nechtěli hlásit k srbskému či chorvatskému obyvatelstvu muslimské víry. V roce 1953 byla možnost nové volby a to: Jugoslávci-nezařazení, ke které se v Bosně a Hercegovině hlásilo největší množství obyvatel. Až při sčítání obyvatel v roce 1961 se zde objevila možnost si zvolit „Muslim-etnická příslušnost“. To bylo ale vnímáno opravdu zatím jen jako etnická příslušnost, na kodifikovaný národ si muslimské obyvatelstvo muselo počkat ještě několik let.²⁶

Jelikož se začaly v Jugoslávii objevovat kritické hlasy a J. B. Tito chtěl situaci v Bosně a Hercegovině řešit, byli v roce 1968 Muslimové uznáni za zvláštní národ. Konečně v roce 1971 se při sčítání lidu objevila možnost se označit jako Muslim, ve smyslu národní příslušnosti, ke které se hlásil největší počet obyvatel. Díky tomu se Muslimové stali oficiálně samostatným národem.²⁷ V ústavě o tři roky později (1974) již bylo zmíněno, že každá republika má stejné právo na jednání o vzájemných záležitostech. To se týkalo i všech autonomních oblastí.²⁸

²³ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 255-256

²⁴ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 212

²⁵ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 256

²⁶ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 213-215

²⁷ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 215

²⁸ ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 548

Uznáním Muslimů jako samostatného národa vyvolalo z politického hlediska ještě větší rozdíly. Ačkoliv bylo cílem vyřešit problém sjednocení obyvatel v Bosně a Hercegovině, uznání muslimského obyvatelstva tomu příliš nepomohlo. Na přelomu 60. a 70. let proběhlo tzv. chorvatské jaro, které organizovalo liberalizační hnutí v Chorvatsku. Důvodem k nespokojenosti bylo mimo jiné i nerovnoprávné postavení Chorvatů v politickém životě v rámci Bosny a Hercegoviny.²⁹

Komunisté chtěli, aby správa a život v Bosně a Hercegovině byly rovnoprávně rozděleny mezi všechny tři národy, které zde žily, ale to se jim povedlo udržet jen díky tomu, že zde mohla vládnout jen jedna politická strana – jugoslávští komunisté. Z pohledu kulturního ale ke sbližování reálně došlo, především narostl počet smíšených manželství mezi obyvateli.

Další problém přišel s koncem 60. let, kdy v Bosně a Hercegovině opět začala klesat životní úroveň. To se ovšem začalo kolem 70. let projevovat i v celé Jugoslávii. Lidé začali být nespokojení a konalo se několik akcí proti režimu, které byly doprovázeny nacionalistickými myšlenkami. Po úmrtí J. B. Tita se začaly tyto trendy projevovat mnohem intenzivněji.³⁰

²⁹ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 257*

³⁰ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 220-224*

3.1.1. Národ a národnost v ústavě Jugoslávie z roku 1974 (vč. pozdějších úprav)

Vymezení národa a národností můžeme najít v ústavě Jugoslávie z roku 1974.

V Jugoslávii žilo více národů a národností, byla třeba upřesnit a především určit, jak budou tyto národy a národnosti spolu fungovat. Tento problém byl samozřejmě nějak řešen i v předchozích Ústavách, ale nový muslimský národ je reflektován až v této.

Kvůli mnoha rozporům, které se v Jugoslávii prohlubovaly, byla vydána v roce 1974 decentralistická Ústava Socialistické federativní republiky Jugoslávie, ve které bylo zmíněno, že každá republika má výrazně větší pravomoci a republikám bylo přiděleno i právo na jednání o vzájemných záležitostech. Důvodem těchto postupů byl pokus o udržení společného státu. To se ovšem nakonec nepodařilo, jednotlivé republiky (včetně autonomních oblastí Kosova a Vojvodiny) toho začaly zneužívat a prvky jugoslávského federativního systému začaly pomalu mizet.³¹

J. B. Tito se snažil všechny tyto národy a národnosti držet v oficiálně deklarované „harmonii“. Všichni měli stejná práva a neexistovaly žádné výjimky. Volba národa, národností, jazyka či dokonce i náboženství byla svobodná a záleželo na každém, jak se rozhodne. Každý občan si mohl vybrat, ke kterému národu nebo národnosti se bude hlásit, zároveň ale nikdo neměl povinnost výběru národu či národnosti.

Deklasování ostatních národů či náboženství bylo trestné. *„Občanům bude zaručeno právo zvolit si národ nebo národnost a vyjádřit svou národní kulturu, jakož i právo na svobodné užívání svého jazyka a abecedy. Žádný občan není povinen uvádět, ke kterému národu nebo národnosti se hlásí, ani rozhodovat pro některý z národů dané národnosti.*

*Propagace nebo praktikování národnostní nerovnosti a jakékoli podněcování k národnostní, rasové nebo náboženské nenávisti a nesnášenlivosti je protiústavní a trestné.“*³²

Zároveň si mohl každý občan určit, jaký jazyk bude používat. To samé platilo i pro školství – každý mohl ve výuce používat svůj jazyk. V článku 246 je zmíněno, že každý národ a národnost měl jazyk, který byl rovnoprávný s ostatními jazyky a používal se na celém území SFRJ. Tedy jazyky všech národů a národností byly také úředními jazyky v oblasti jejich výskytu.

Dále bylo zakázané a trestné zneužívat náboženství k politickým účelům. Náboženství se neřešilo na úrovni jednotlivých republik.

³¹ HLADKÝ, L. Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 223

³² Ústava SFRJ z roku 1974, článek 170, dostupné z: <https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf> *pozn. přeložila Sabina Mehić

„Náboženské komunity budou odděleny od státu a budou mít možnost provozovat své náboženské školy pouze pro školení duchovních.“ ³³*

Každý občan měl jen jedno občanství a to jugoslávské. Ačkoliv bylo zakázané a trestné projevovat nacionální myšlenky, bylo povoleno zakládat organizace, které byly založeny na rozvoji národnostní kultury. *„K zajištění realizace práva na vyjádření své národnosti a kultury se každé národnosti zaručuje právo svobodně používat svůj jazyk a abecedu, rozvíjet svou kulturu a za tímto účelem zakládat organizace a používat dalších ústavou stanovených práv.“* ³⁴*

Jakékoliv vydané vyhlášky či dokumenty, které vydali jednotlivé republiky či autonomní oblasti, platili také v celé Socialistické federativní republice Jugoslávie. *„Rozhodnutí, dokumenty a individuální akty vydané státními orgány a oprávněnými organizacemi v jedné republice nebo autonomní oblasti mají stejnou platnost v ostatních republikách a autonomních oblastech.“* ³⁵*

Touto ústavou chtěl J. B. Tito udržet sjednocené republiky v rámci Socialistické federativní republiky Jugoslávie, ovšem nakonec to mělo spíše opačný dopad. Jelikož ústava povolovala poměrně velké množství pravomocí, jednotlivé republiky toho později využily ve svůj prospěch. ³⁶

³³ Ústava SFRJ z roku 1974, článek 174, dostupné z: <https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf> * pozn. přeložila Sabina Mehić

³⁴ Ústava SFRJ z roku 1974, článek 247, dostupné z: <https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf> * pozn. přeložila Sabina Mehić

³⁵ Ústava SFRJ z roku 1974, článek 250, dostupné z: <https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf> * pozn. přeložila Sabina Mehić

³⁶ Miroslav Šesták: Dějiny jihoslovanských zemí, str. 548

3.1.2. Národ a národnost v současné Ústavě Bosny a Hercegoviny

V současné Ústavě Bosny a Hercegoviny bychom jen těžce hledali výraz či přesnou definici národa Bosny a Hercegoviny. Ústava neobsahuje kategorii národů ani národních zájmů. Ačkoliv většina evropských států tuto kategorii ve svých ústavách uvádí, bosenská ústava tento koncept neuznává.³⁷ Bosna a Hercegovina se skládá ze dvou subjektů, a to z Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky Srbské.³⁸ Bosňáci, Chorvaté a Srbové, kteří žijí na tomto území, jsou občané Bosny a Hercegoviny.

V ústavě můžeme najít alespoň definici státního občanství. Podle článku 1 v kategorii 7. Státní občanství, jsou všichni občané jakéhokoliv subjektu také občany Bosny a Hercegoviny. Dále nikdo nemůže být zbaven občanství kvůli jakémukoli odlišnosti.

*„Žádná osoba nesmí být svévolně zbavena občanství Bosny a Hercegoviny, občanství entit nebo být jinak ponechána bez státní příslušnosti. Nikdo nesmí být zbaven státní příslušnosti Bosny a Hercegoviny nebo entit z důvodů jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, narození nebo jakýkoliv jiný důvod.“*³⁹

V ústavě nechybí zmínění diskriminace, která není podporována. *„Používání práv a svobod stanovených v tomto článku nebo v mezinárodních dohodách uvedených v Příloze I. této Ústavy, bude zaručeno všem osobám v Bosně a Hercegovině bez diskriminace na základě jakéhokoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické či jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rodné či jiné postavení.“*⁴⁰

Občané Bosny a Hercegoviny mohou mít také další občanství, ale jen pod podmínkou domluvy s daným státem. Pokud občané mají dvojí občanství, mohou se účastnit voleb Bosny a Hercegoviny, ale pouze pod podmínkou, že zde trvale žijí.⁴¹

³⁷ SADIKOVIĆ, L.: Ustav Bosne i Hercegovine i evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Centar za ljudska prava. Univerziteta u Sarajevu.

³⁸ Ustav Bosne i Hercegovine, član 1, 3. Sastav

³⁹ Ustav Bosne i Hercegovine, član 1, 7. Državljanstvo b) * pozn. přeložila Sabina Mehić

⁴⁰ Ustav Bosne i Hercegovine, član 2, 4. Nediskriminacija * pozn. přeložila Sabina Mehić

⁴¹ Ustav Bosne i Hercegovine, član 1, 7. Državljanstvo d)

3.2. Proměny SFRJ po úmrtí J. B. Tita a základy pozdější krize

Po úmrtí J. B. Tita v roce 1980, se začala Jugoslávie dostávat stále do hlubších ekonomických problémů. Začala stoupat nezaměstnanost, rostl počet nesplacených úvěrů a ekonomika se stále více propadala. Jugoslávie přestala být centralizovaným státem, tomu napomáhala i nová ústava z roku 1974, ve které byla přijata samospráva každé republiky i autonomní oblasti. S krizí přestala fungovat peněžní pomoc západních republik Jugoslávie zaostalejším oblastem, které se nakonec musely obejít bez finančních dotací. Tyto události podpořily nespokojenost obyvatel a nárůst nacionalismu. Dále se řešilo, kdo převezme vládu po J. B. Titovi.⁴²

V 80. letech se do vedení SK Srbska dostal Slobodan Milošević*¹, který obměnil ústavu z roku 1974, zrušil samosprávné rozhodování v autonomních oblastech (nakonec autonomii Kosova a Vojvodiny zrušil) i ostatních státech federace. Jedním z důvodů bylo napětí mezi Albánci a Srby v Kosovu. Po těchto nepokojích se v Srbsku objevily narůstající projevy nacionalismu, například v médiích. Srbové si utvářeli vztahy k jednotlivým republikám podle názoru na situaci v Kosovu. Tento přístup se ovšem ostatním státům nezamlouval a požadovaly zachování autonomie.⁴³

Krize probíhala i v Bosně a Hercegovině, po rozkvětu Sarajeva během XIV. zimních Olympijských her, přišla o to hlubší krize, jelikož se na tuto událost vyčerpaly značné finanční prostředky.⁴⁴ V první polovině 80. let se začaly v BaH objevovat soudní procesy, které byly zneužity jako boje mezi mocenskými zájmovými skupinami. Před soudem se objevil i Alija Izetbegović*² s dalšími lidmi, kteří byli obžalováni za protistátní a náboženské aktivity, jako důkaz sloužila Islámská deklarace. Dostali celkem 90 let, Alija Izetbegović byl odsouzen na 14 let, ale trest mu odvolací soud zmírnil o 2 roky. V roce 1988 byl zproštěn viny. Tento soudní proces ale nebyl jediným. Dalším obviněným byl Vojislav Šešelj za propagandu srbského nacionalismu nebo Fikret Abdić kvůli finančním nejasnostem ve firmě Agrokomerc.⁴⁵

Místní lidi také byli rozhořčeni tím, že se státní peníze začaly utrácet za zbytečné stavby a též byly rozkrádány. Objevovaly se náboženské nepokoje, ale i celková nespokojenost spojená s krizí celého státu.

*pozn.¹: Slobodan Milošević byl srbský politik a prezident Srbska během let 1991 – 1997, od roku 1999 do roku 2000 stál v čele JSR

*pozn.²: Alija Izetbegović byl člen Předsednictva Socialistické republiky BaH, právník a prezident Bosny a Hercegoviny v letech 1990 - 1996

⁴² HLADKÝ, L. Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 224-229

⁴³ DIZDAREVIĆ, R. Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Svědectví. Nakladatelství Jan Vašut, str. 72-73

⁴⁴ HLADKÝ, L. Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 229

⁴⁵ GABAL I. Etnické menšiny ve střední Evropě. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 259-260

Začátkem roku 1990 se uskutečnil poslední sjezd Svazu komunistů Jugoslávie, který nedopadl příliš pozitivně. Jednotlivé republiky přestaly být spokojeny se státním uspořádáním. Byla požadována reforma federace. Jako první zde vyzněl požadavek ze strany Slovinska, které žádali o volnou konfederaci, to však bylo zamítnuto. Se stejnou žádostí přišli později i Chorvati a Makedonci. Kvůli nevyhovění se nakonec tyto republiky později oddělily od SFRJ samy. V případě Chorvatů to následně nebyl tak lehký postup jako ve Slovinsku, protože zde žila také menšina Srbů.⁴⁶

V jednotlivých republikách se začaly zakládat nové politické strany. V Bosně a Hercegovině vznikla Strana demokratické akce (SDA), kterou vedl Alija Izetbegović. Tato politická strana hájila zájmy především muslimského obyvatelstva. V Bosně a Hercegovině vznikaly také politické strany hájící zájmy Srbů či Chorvatů. Mezi takové patřila Srbská demokratická strana BaH (SDS), kde byl předsedou Radovan Karadžić nebo Chorvatské demokratické společenství (HDZ). Programy politických stran byly založeny především na nacionalismu. Komunistům se tento postup příliš nezamlouval, a proto se jim v tom pokusili zabránit. Tento pokus se nezdařil, protože zákon občanům nezakazoval se sdružovat kvůli své národnosti či jiným zájmům.⁴⁷

V návaznosti na tyto události byli komunisté donuceni k další krokům, které vedly k podpoření jednotlivých politických stran. Koncem roku 1990 se konaly první volby do Parlamentu Bosny a Hercegoviny, kde si nejlépe vedly především nacionalistické strany. Prezidentem byl zvolen Alija Izetbegović.⁴⁸ Ovšem hned po volbách si strany mezi sebou přestaly důvěřovat. Situace začala být opět napjatá. To vnímalo i místní obyvatelstvo, jelikož se tyto informace a obvinění objevovaly každý den v novinách či televizi. V regionech, které ovládaly Srbové, mělo obyvatelstvo většinou informace a zprávy z médií, které kontrolovala vládnoucí Srbská demokratická strana (SDS), nebo přímo ze Srbska. V chorvatských regionech byla zase dostupná pouze média spojená s dominantním Chorvatským demokratickým svazem (HDZ) či Chorvatskem. To samé platilo v případě Strany demokratické akce (SDA).⁴⁹

První konflikty v rámci procesu definitivního rozpadu Jugoslávie byly zaznamenány ve Slovinsku, ale trvaly jen krátce. Následně se rozhořely spory v Chorvatsku, kde začaly válčit srbští separatisté s chorvatskými vojáky a policisty, mezi oběťmi bylo i místní civilní obyvatelstvo. Do bojů se vložila i armáda JNA (Jugoslavská narodna armija), která válčila ve prospěch Srbů.

⁴⁶ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 264

⁴⁷ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 247-251

⁴⁸ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 247-251

⁴⁹ HOROWITZ, Sh. A. *From ethnic conflict to stillborn reform: the former Soviet Union and Yugoslavia* [online]. College Station: Texas A&M University Press, 2005. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10463860>, str. 165

Bylo pouze otázkou času, kdy tyto boje propuknou i v Bosně a Hercegovině. Jednotky JNA zde později skutečně zasahovaly, prvními akcemi byla např. palba do lidí ve městech jako je Bijeljina nebo Brčko. Zasaženo bylo především obyvatelstvo, které nebylo srbského původu.⁵⁰

Na podzim 1991 začala být situace stále napjatější a v Bosně byly zaznamenány první konflikty. Bosenští Srbové žádali o vytvoření federace v Bosně a Hercegovině. Poslanci srbského původu si založili skupštinu srbského národa a odmítala poslouchat sarajevskou vládu. V tomto období vznikl požadavek ze strany Srbů o vznik Republiky srbské na území Bosny a Hercegoviny a vytvořením čtyř autonomních oblastí, kterými vyhrožovaly, že se oddělí, jestliže Bosna a Hercegovina nezůstane ve federaci se Srbskem a Černou Horou. Podobné požadavky vznikly i ze strany Chorvatska kvůli chorvatskému obyvatelstvu v Bosně.⁵¹

Evropskými státy byla uznána suverenita jen Chorvatska a Slovinska, Bosna a Hercegovina nebyla kvůli komplikované situaci v zemi prozatím uznána. Proto bylo navrženo, aby si tento stát zorganizoval referendum, kde by se tamní obyvatelstvo vyjádřilo k otázce samostatnosti. To se odehrálo v březnu roku 1992, kde se více jak polovina zúčastněných vyslovila pro samostatnost. Bosenští Srbové se rozhodli referendum bojkotovat. V Bosně kvůli referendu začaly vznikat první větší nepokoje. Byly zaznamenány střety civilních obyvatel i vojáků JNA. Evropské státy se snažily tuto situaci vyřešit, a tak vznikl návrh (Cutliffeův plán) o rozdělení Bosny podle etnické složení, které mělo mít svůj vlastní kanton. Nicméně ani tento návrh nebyl přijat.⁵²

Situace se stále vyhrocovala. Obyvatelé protestovali kvůli výtržnostem odůvodňovaným etnickými rozdíly. Pro udržení klidu v zemi se rozhodla organizace EU v dubnu 1992 uznat suverenitu Bosny a Hercegoviny. Na protest se bosenští Srbové rozhodli pro nezávislost Republiky srbské v BaH.⁵³

⁵⁰ ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 578

⁵¹ HOROWITZ, Sh. A. *From ethnic conflict to stillborn reform: the former Soviet Union and Yugoslavia* [online]. College Station: Texas A&M University Press, 2005. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10463860>, str. 172

⁵² HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 264-267

⁵³ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 269-270

3.3. Válka v Bosně a Hercegovině (1992–1995)

Oficiálně Bosna a Hercegovina oznámila válečný stav 8. dubna 1992, ačkoliv boje probíhaly už několik dní před tím. Velmi rychle se začala utvářet Armáda Bosny a Hercegoviny, k dispozici měla pouze lehké zbraně. Ovšem ozbrojené složky bosenských Srbů měly přístup ke zbraním jednotek JNA, které musely z části opustit bosenské území. To stavilo bosenské Srby do značné výhody. V Bosně probíhaly střety mezi bosenskými Srby, bosenskými Chorvaty i Muslimy. Sarajevo bylo v květnu zablokováno srbskými vojáky. V celé Bosně a Hercegovině započaly pokusy o vytvoření etnicky čistých území, což bylo doprovázeno vyháněním obyvatelstva či vyvražďováním. V několika muslimských vesnicích došlo k vypalování domů chorvatskými jednotkami. K takovým incidentům ovšem nedocházelo pouze na chorvatské straně, vypalování a vyhánění obyvatelů z vesnic probíhaly i na straně muslimské či srbské. Vznikaly i koncentrační tábory, které se objevovaly u Srbů, později i u Chorvatů a Muslimů.⁵⁴

V roce 1992 čekalo bosenského prezidenta Aliju Izetbegoviće při návratu z jednání na letišti nepříjemné překvapení. Jednotky JNA čekaly na letišti, aby prezidenta Bosny zatkly, odvezly ho do svých blízkých kasáren a snažily se ho přimět k rezignaci. To se nepodařilo, jelikož příslušníci TO (Teritoriální obrana) nakonec přiměli JNA, aby Aliju Izetbegoviće propustily.⁵⁵

V roce 1992 srbské jednotky začaly s obléháním Sarajeva, to trvalo přibližně tři a půl roku. Lidé byli postupně bez vody, jídla, léků, elektřiny a dalších potřebných věcí. Právě v tomto období vznikl v Sarajevu černý trh. Tento trh ovládaly místní gangy, ovšem potraviny či pití, které nabízeli, byli předražené a mnoho lidí si nemohlo dovolit tyto potraviny koupit. Proto byla většina obyvatel odkázána na humanitární pomoc, která se kvůli obléhání do města dostávala jen ztěžka.⁵⁶

Stejně jako bosenští Srbové, tak i bosenští Chorvaté přišly s myšlenkou oddělení svého etnického území v rámci Bosny a Hercegoviny. Nejdříve vzniklo Chorvatské společenství Herceg-Bosna, které o rok později (srpen 1993), bylo formálně prohlášeno za republiku Chorvatů uvnitř Bosny. Prezidentem Chorvatské republiky Hereg-Bosny byl jmenován Mate Boban.⁵⁷

⁵⁴ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 270-274

⁵⁵ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 301

⁵⁶ MUELLER, J. *The banality of „Ethnic War“*, dostupné z:

<https://politicalscience.osu.edu/faculty/jmueller/apsa2000.pdf>, str. 57

⁵⁷ ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 632

Aby situace v Bosně a Hercegovině nebyla jednoduchá, rozhodl se Fikret Abdić (člen SDA) vystoupit proti A. Izetbegovićovi. Oba členové SDA se rozcházeli v základních myšlenkách a plánech. Jedním z nich bylo přijetí Owen-Stoltenbergova plánu, který chtěl F. Abdić přijmout. Přes narůstající konflikty navrhl F. Abdić, aby byla vytvořena Autonomní oblast Západní Bosna, kterou po vyloučení ze strany SDA vyhlásil za vlastní a které později změnil název na Republiku Západní Bosna. Tím vznikly boje i mezi Armádou Bosny a Hercegoviny a Národní obranou, která spadala pod F. Abdiće.⁵⁸

Organizace spojených národů (dále jen OSN) se vložila do řešení problémů a na území vyslala jednotky, které měly situaci kontrolovat. OSN přišla s několika návrhy, jak vyřešit problémy v Bosně. Mezi takové patřil například Vance-Owenův plán, o kterém se jednalo začátkem roku 1993. Tento plán ovšem nebyl podepsán z důvodu nesouhlasu bosenských Srbů, kteří nebyli spokojeni s přiděleným územím. Území mělo být rozděleno v poměru 3:3:1, nejmenší jednotka přitom měla připadnout Chorvatům.⁵⁹

Další událostí, která donutila OSN k zakročení, byl výbuch v Sarajevu v roce 1994, na tržišti Markale. Za tento čin byli odsouzeni bosenští Srbové, ovšem neexistovaly přesné důkazy. I přesto OSN povolala NATO, aby zahájili bombardování bosenských Srbů, pokud neuposlechnou výzvu ke stažení a odevzdání těžkých zbraní. Bosenští Srbové se stáhli na požadovanou vzdálenost. Bylo zaznamenáno i několik případů, kdy bosenští Srbové zajali jednotky OSN jako rukojmí, kterými se bránili a vyhrožovali mezinárodnímu společenství. Nebyl to jediný útok, který byl v Sarajevu zaznamenán. V roce 1995 došlo k dalšímu útoku. Stejně jako při prvním útoku bylo zabito a zraněno civilní obyvatelstvo. Tentokrát ale existovaly důkazy, které dosvědčily, že za výbuch jsou zodpovědní bosenští Srbové. NATO započalo bombardování pozic bosenských Srbů hned na několika místech bosenského území. To donutilo Srby stáhnout těžké zbraně z oblasti Sarajeva a též v bezpečné oblasti Goražde a přestat s útoky.⁶⁰

Další návrh vznikl ze strany bosenských Srbů a Chorvatů, kteří doporučovali Bosnu zřídit jako konfederaci, která by obsahovala tři menší státy. Tento návrh byl podpořen ze strany OSN a v podobném duchu zveřejněn jako Owen-Stoltenbergův plán. Koncept, který byl představen, odmítl Alija Izetbegović z důvodu malého území, které by připadlo Muslimům. Přijetím plánu by muselo muslimské obyvatelstvo opustit mnoho vesnic a měst, ve kterých žili. Také se domnívali, že malé území, které mělo

⁵⁸GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 316-318*

⁵⁹ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 634*

⁶⁰HOROWITZ, Sh. A. *From ethnic conflict to stillborn reform: the former Soviet Union and Yugoslavia* [online]. College Station: Texas A&M University Press, 2005. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10463860>, str. 176

připadnout Muslimům, by se časem opět stalo zájmem Srbů a Chorvatů, kteří by se pokoušeli o sjednocení.⁶¹

V tomto období také došlo ke změně označení muslimského obyvatelstva. Namísto Muslim se začal používat staronový výraz „Bošnjak“ (česky Bosňák). V podobném duchu byl prosazen také bosenský jazyk.⁶²

Situace na Balkáně byla opravdu velmi složitá. Ačkoliv v Chorvatsku proti sobě vedly boje Chorvaté se Srby, na území Bosny a Hercegoviny tomu bylo naopak. Chorvaté se Srby byli po určitou dobu spojenci, kteří měli v plánu si Bosnu rozdělit. Díky zapojení zahraničních států podepsal prezident Chorvatska (F. Tuđman) a Bosny (A. Izetbegović) dohodu o vzniku bosňácko-chorvatské federace, ovšem nedůvěra mezi oběma stranami stále přetrvávala.⁶³

Další mírový plán vznikl v červenci 1994. Navrhoval, aby 51% území připadlo bosňácko-chorvatské federaci a 49% bosenským Srbům. S tímto návrhem nesouhlasili Srbové, jelikož ovládali většinu území Bosny a Hercegoviny a nechtěli se svého získaného teritoria vzdát. Všechny pokusy o rozparcelování Bosny a udržení míru nevešly v platnost, vždy byla jedna strana s návrhem uspořádání nespokojená.⁶⁴

Cílem Republiky srbské bylo se sjednotit se Srbskem. V Bosně i Chorvatsku žili srbští obyvatelé převážně na severozápadě u oblasti tzv. Srbské krajiny. Tento region chtěli Srbové spojit s ostatními srbskými oblastmi. Proto se rozhodli k plošným etnickým čistkám v oblasti Republiky srbské.⁶⁵

V roce 1995 byla obklíčena a zabraná bosenskými Srby, které vedl Ratko Mladić, i Srebrenice. Jednalo se o jednu z bezpečné zón, kterou chránily jednotky OSN. O tom podrobněji ve čtvrté kapitole. V ohrožení byly i ostatní zóny tohoto typu v BaH. Žepa, která byla také jednou z bezpečných zón padla také do rukou bosenských Srbů. Kvůli strachu z dalšího obsazení území se sešel prezident Bosny a Chorvatska, kteří podepsali prohlášení o vzájemné obraně. Díky tomuto spojení Armáda BaH s Chorvatským vojskem, dobyli zpět oblast tzv. Srbské krajiny, která se nacházela na chorvatském území, ale bylo kontrolována Srby. Bosenská Srbové, kteří opouštěli tuto oblast, se stahovali především do bosenské Banja Luky.⁶⁶

⁶¹ ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 635

⁶² HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 280

⁶³ ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 637

⁶⁴ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 285

⁶⁵ BAUMANN, R. F., G. W. GAWRYCH, W. E. KRETCHIK. *Armed peacekeepers in Bosnia*[online]. Kansas: Combat Studies Institute Press, 2004. Dostupné z:

https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/baumann_bosnia.pdf, str. 25

⁶⁶ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 286

Konečně až mírové jednání, které se odehrávalo v americkém Daytonu, bylo úspěšné. Podařilo se prezidenty všech tří republik donutit k odsouhlasení dohody, která ukončila válku. Největší problém bylo rozdělit území tak, aby všichni byli „spokojení“. Obsah daytonské dohody byl dost podobný jako návrh, který byl předložen v roce 1994 zahraničními státy. Tedy zachování společného státu, který by byl uvnitř politicky rozčleněný. Oficiálně byla dohoda podepsaná 14. prosince 1995 v Paříži. Po podepsání dohody se musely z území stáhnout všechny vojenské jednotky. Do Bosny a Hercegoviny byly vyslány jednotky IFOR (pod vedením NATO), které dohlížely na plnění povinností a dodržování míru na tomto území.⁶⁷

Válka v Bosně a Hercegovině se stala jednou z nejbrutálnějších událostí v Evropě po druhé světové válce. Během války zemřela asi sto tisíc lidí, další byli zraněni nebo znásilněni. Děly se odstrašující zločiny, lidé byli často zabíjeni tím nejhorším možným způsobem.

Na většině území probíhaly i etnické čistky. Tento proces se někdy přirovnává k druhé světové válce, kdy byli systematicky vyvražďováni Židé. Zde ale nebylo cílem zabít každého odlišného obyvatele, cílem bylo vytvoření etnicky homogenní oblasti. K tomu docházelo pomocí vyvražďování či vyhnáním obyvatelstva. Nacionalismus hrál ve válce velmi důležitou roli, donutil obyvatele, sousedy, rodinu, kamarády, aby válčili proti sobě.⁶⁸

⁶⁷ GABAL I. *Etnické menšiny ve střední Evropě. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4, str. 327*

⁶⁸ BAUMANN, R. F., G. W. GAWRYCH, W. E. KRETCHIK. *Armed peacekeepers in Bosnia*[online]. Kansas: Combat Studies Institute Press, 2004. Dostupné z: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/baumann_bosnia.pdf, str. 26-27

3.3.1. Umělecká interpretace konfliktu - válka v Bosně a Hercegovině ve vybraných hraných filmech

V této bakalářské práci bychom rádi nastínili i pohled na válku ve filmovém pojetí, neboť filmová zpracování reálných událostí velmi ovlivňuje naše vnímání dané situace. Náš názor na konflikt může značně podléhat jejich vizuální pojetí. Vybrali jsme proto tři filmy, ve kterých je válka v Bosně a Hercegovině zobrazena: *Welcome to Sarajevo* (Vítejte v Sarajevu), *Ničija zemlja* (Země nikoho) a *Lepa sela lepo gore* (Hezké vesnice hezky hoří).

Začneme koprodukčním filmem *Welcome to Sarajevo* (Vítejte v Sarajevu). Jedná se o válečný film z roku 1997, scénář napsal Frank Cottrell Boyce a zrežíroval Michael Winterbottom. Film je založen na skutečných příbězích.

Na začátku celého vyprávění můžeme vidět záběry z dobývání chorvatského Vukovaru srbskými vojsky, pohledy na zničené domy a prchající lidi. Poté se už celý film odehrává v prostředí Sarajeva v roce 1992. Do města přijíždějí novináři z celého světa, mezi kterými je i hlavní postava – žurnalista Henderson. Novináři jsou ubytováni v sarajevském hotelu Holiday Inn, aby vše dokumentovali.

V prvních minutách filmů je natočena srbská svatba, na níž byla zastřelena matka nevěsty. Novinářům z INT se také podařilo zachytit záběry z každodenního života. Sarajevo bylo každým dnem odstřelováno, lidé museli běhat s kanystry pro vodu, nemohli jen chodit, jelikož hrozilo zastřelení. Vyjít na ulici bylo v té době extrémně nebezpečné, ale lidé neměli na výběr. V plamenech skončila i Národní knihovna.

Zásadní roli ve filmu hraje sirotčinec v Sarajevu. Novinář Henderson tento sirotčinec navštíví a snaží se točit reportáže, které by pomohly dětem zachránit životy a dostat je do bezpečí, jelikož i zde umírají. Součástí reportáží jsou osobní příběhy malých dětí, kteří ztratili rodiče ve válce. Kolem sirotčince se odehrává většina děje filmu. Jako výstižnou část bych označila příjezd vojáků UN, kde v pozadí můžeme slyšet písničku *Don't Worry Be Happy*. Novináři se ptali u příjezdu vojáku UN, zda by mohli zajistit ochranu sirotčince a odpověď byla ta, že musí vše ještě prošetřit. Jejich celkový názor byl, že situace v Sarajevu není tak hrozná, jelikož ve světě je 13 horších míst než v Bosně.

O pár dní později by zaznamenan minometný útok na sirotčinec. Ačkoliv bosenská vláda o tomto útoku věděla, nechtěla děti evakuovat, protože bosenští Srbové chtěli město vylidnit a tím by jim napomáhali. V sirotčinci bydlela devítiletá holčička jménem Emira, Henderson ji slíbil, že ji odtamtud dostane. Díky reportážím

poukazoval na to, jak jednoduché by bylo odvézt děti do bezpečí, ale byrokraticky vše dlouho trvá. Podobnou reportáží byl záznam z koncentračních táborů, kam Karadžić^{*3} povolil novinářům vstup. I přes existenci záznamů zajatců tiskový mluvčí Pentagonu oznámil, že nemají přímé důkazy o systematickém vyhlazování nevinných.

Pomocí Niny (americká humanitární pracovnice) se podařilo zařídit odvoz dětí do bezpečí Itálie. Ovšem podmínka zněla, že nesmí proběhnout celková evakuace, proto mohla být odvezena pouze nemluvňata nebo děti, o které se měl kdo postarat. Ostatní musely zůstat. Emira patřila k těm, které musely zůstat, ale Henderson zařídil, aby se i ona dostala do bezpečí tím, že si ji vzal do vlastní péče. Přes veškeré potvrzené dokumenty byl odjezd autobusu s dětmi ze Sarajeva poměrně složitý. Když se podařilo ze Sarajeva dostat a vše vypadalo v pořádku, byli zastaveni srbskými jednotkami – tzv. četniky^{*4}. Jeden z vojáků si vzal seznam dětí a četl muslimská jména, tyto děti musely vystoupit a srbští vojáci si je odvezli. Zbytek dětí skončil v bezpečí v Itálii. Emira žila v Anglii s Hendersonem a jeho rodinou. Přesto, že se ozvala její matka a chtěla ji zpět, Emira se vrátit nechtěla, protože se o ni nikdy nestarala. Emira dodnes žije v Anglii.

Dalším filmem je *Lepa sela lepo gore* (Hezké vesnice hezky hoří), od srbského režiséra Srdjana Dragojeviće. Na filmu velmi oceňuji, že se snaží být co nejobjektivnější, je zde dobře vidět, že ve válce zabíjeli srbští i muslimští vojáci. Můžeme zde nalézt i symboly této války, jako například tři zdvižené prsty označující srbský bojový pozdrav. Většina záběrů obsahuje „krev a oheň“, v nich jsou také použity písně jako například jugoslávská hymna či lidová píseň *Crvena jabuka* a podobně.

Film začíná v době Jugoslávie 1971, kdy se konalo slavnostní otevření *Tunelu bratrství a jednoty*. Film je pojat jako vzpomínky vojáka, který leží na konci války v nemocnici. Vzpomíná na dětství, období před válkou, ale i na události během války. Tyto vzpomínky se pak v celém filmu prolínají se zážitky z období během konfliktu v Bosně.

Během vzpomínek na dětství si Milan (srbský voják ležící v nemocnici) vybavuje svého nejlepšího kamaráda Halila (Bosňák). Milan s Halilem sedí u hospody, pijí rakiji, když v tom se dozvědí, že začala válka a že v Sarajevu zastřelili člověka na svatbě. Začnou diskutovat o tom, zda opravdu začne válka. V 80. letech si jako malí vždy hráli u tunelu, do kterého se ale báli vlézt kvůli obroví. Když už byli větší, jejich přátelství se nezměnilo a společně otevřeli opravnu aut. Tuto opravnu aut během války Srbové

^{*pozn³}: Radovan Karadžić byl politický vůdce bosenských Srbů v průběhu občanské války v Jugoslávii

^{*pozn⁴}: četnici byli srbské vojenské jednotky za 2. sv. války, přeneseně se označení používá dodnes

zapálili. Ačkoliv Milan patřil k srbským vojákům, postřelil ty, kteří opravnu zapálili. Jednoho dne přišel útok muslimských vojáků a srbsští byli donuceni se schovat do tunelu, kde byli uvězněni a obklíčeni muslimy. S nimi se tam ocitne i americká novinářka, která o nich dělá reportáž. Během uvěznění v tunelu komunikují přes vysílačky s Muslimy. Když se z tunelu dostanou, Milan spatří na konci tunelu svého kamaráda Halila, kterého se zeptá, proč mu zabil matku. Zároveň se Halil zeptá Milana, proč zapálil jejich garáž. Oba tvrdili, že to neudělali a vinu přisuzují obrovi z jeskyně.

Na konci filmu je prezentováno otevření *Tunelu bratrství a jednoty*. Když Milan umírá v nemocnici, jeho poslední slova jsou o obrovi z tunelu, který za všechno mohl.

Posledním analyzovaným filmem je *Ničija zemlja* (Země nikoho), kterou zrežíroval Danis Tanović. Film se odehrává mezi zneprátelenými tábory bosenských Srbů a Bosňáků. Bosenští vojáci zabloudí v husté mlze, když se rozplyne, zjistí, že jsou blízko srbské základny. V tu chvíli začnou Srbové střílet po muslimských vojácích, většinu zabijí. Přežije jeden muslim jménem Čiki, který se schová do blízkého zákopu. Poté, co přestane palba ze srbské strany, dva vojáci se vydají na kontrolu zákopu, zda někdo nepřežil. Schovaného Čika nenajdou, ale pro pobavení dají pod jedno tělo skákavou minu, která funguje na principu, že pokud je zatížena, nemůže explodovat. Mysleli si, že muž, pod kterého dali minu, je mrtvý. Na mině byl nápis: Vyrobeno v EU.

Schovaný Muslim vyběhne z úkrytu a postřelí oba srbské vojáky, jeden přežije. Srbského vojáka jménem Nino svlékne do spodního prádla a pošle na vrch zákopu, aby zamával bílou látkou. Spatřili ho jak srbské, tak muslimské jednotky, ale ani jedna strana nevěděla, ke komu patří. Proto obě strany začnou odstřelovat zákop, Čiko i Nino se schovají a začnou diskutovat o tom, kdo začal válku a kdo vypaloval vesnice.

V tom se probral muslimský voják, jménem Cero, pod kterého dali skákavou minu. Nesmí se pohnout, jinak by explodoval. Vztah mezi muslimským a srbským vojákem je velmi napjatý, ale po nějaké době se spolu začnou normálně komunikovat a oba se starají o zraněného Cera. Domluví se, že se oba svléknou a znovu se pokusí vylézt na vrch zákopu, aby jim někdo přijel na pomoc. Obě jednotky volají UNPROFOR, a tak se francouzští vojáci ze základny vydají i přes zákaz zjistit situaci, jelikož je už nebaví jen přihlížet. Ve filmu je velmi dobře znázorněno, že vojáci UNPROFOR nemohli nic dělat bez souhlasu OSN, všechno doprovázela dlouhá byrokracie. Vojáci nakonec domluví na obou stranách klid zbraní a dostanou se k zákopu, který se nachází v Zemi nikoho.

Po zjištění situace vojáci žádají o pyrotechnika, ale požadavek je zamítnut, jelikož porušili zákaz a byli vyzváni k okamžitému návratu. Během návratu potkají novinářku z Global News, která se napojila na jejich frekvenci a vše slyšela. Díky novinářce, která se do situace vložila, získají povolení a potvrzení o vyslání pyrotechnika. Mezitím se

Čiko i Nino neustále slovně napadají a vyhrožují si zabitím. Po příjezdů posíl UNPROFOR a pyrotechnika, jsou odvedeni ze zákopu, aby mohla být mina zneškodněna. Během doby, kdy se pyrotechnik snažil zneškodnit minu, Čiko vystřelil na Nina, kterého chránil francouzský voják a ten musel zasáhnout. Oba na místě zemřeli.

Pyrotechnik zjistí, že skákavou minu nedokáže zlikvidovat, a tak UNPROFOR žaluje, že minu zlikvidovali a vojáka odvezli do nemocnice. Film končí tím, jak muslimský voják Cero stále leží v zákopu.

Po shlédnutí těchto filmů jsem byla oproti očekávání překvapena, že všechny tři filmy byly velmi dobře zpracované, co se objektivitu týče. Ani v jednom filmu nebyly použity cílené nářky pouze vůči bosenským Srbům či Bosňákům. Ve filmech *Welcome to Sarajevo* a *Lepa sela lepo Gore* byly použity i reálné záběry, které byly kombinovány s umělecky vytvořenými. Tyto skutečné záběry dodaly filmům mnohem větší emoční náboj.

Ve filmu *Welcome to Sarajevo* byly zobrazeny především události ze Sarajeva, které se ocitlo pod každodenní palbou ze strany bosenských Srbů. Zároveň ke konci filmu můžeme vidět, že i Bosňák který pomáhal žurnalistovi Hendersenovi, zabíjel lidi a nepovažoval to za strašné. Filmové obsazení filmu *Welcome to Sarajevo* je velmi pestré, hrají zde američtí i balkánští herci. Film je založený na skutečných příbězích z knihy „*Natasha's Story*“.

Reálnými záběry se může pochlubit také film *Lepa sela lepo gore*, např. dobové záběry z historie tunelu, kde byli bosenští Srbové uvězněni s americkou novinářkou. V tomto filmu je skvěle zobrazeno, jak ze dvou přátel může válka udělat ze dne na den nepřátele. To znázorňuje film i pomocí písní, které jsou zde použity, ačkoliv jsou všichni schopni společně zpívat stejným jazykem stejné písně, jsou schopni se navzájem vraždit. I zde můžeme vidět zabíjení jak ze strany Bosňáků, tak ze strany bosenských Srbů. Film je natočen na motivy skutečné události. Dílo získalo v roce 1996 *Cenu diváků* v řecké Soluni a zároveň na *Mezinárodním filmovém festivalu* ve Stockholmu dostal cenu *Bronzového koně*.

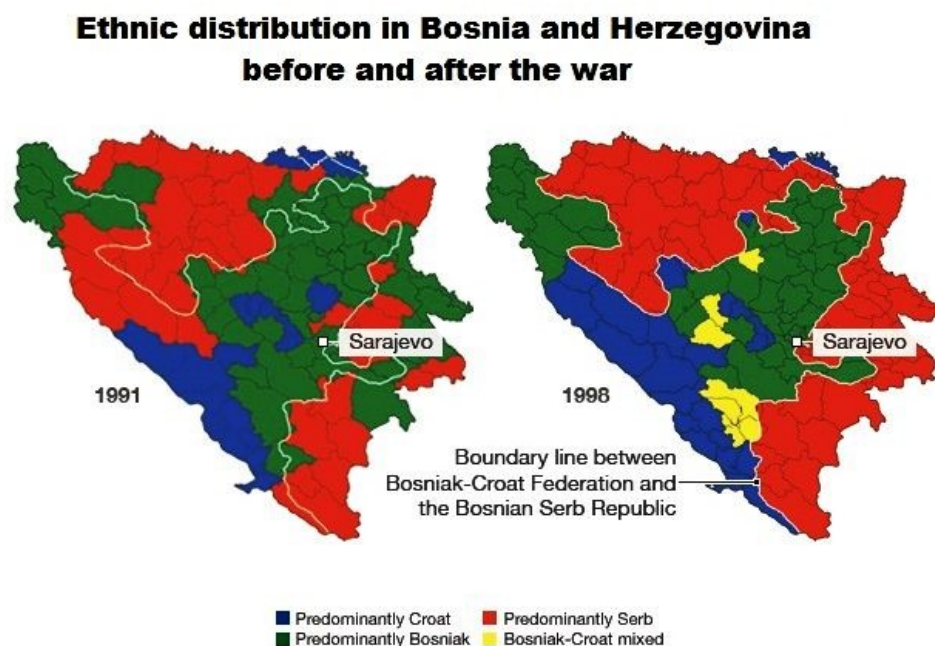
Posledním filmem je *Ničija zemlja*, kde je znázorněno, že ačkoliv se setkají dva zneprátení vojáci, dokážou spolu vzájemně komunikovat. Ve filmu je pasáž, kde se baví o dívce z Banja Luky, kterou oba znají a tím spolu začnou více hovořit. Lidé totiž nezabíjeli pouze z nenávisti, ale také ze strachu. Po dobu celého filmu je vidět, jak jeden druhému nedůvěřují a bojí se, kdo dřív zaútočí. Samozřejmě i zde je vidět nenávist, kterou doprovází dohady o tom, kdo započal válku a kdo ničí zemi. Film získal Oscara za nejlepší cizojazyční film roku 2001.

4. Srebrenica

Téma Srebrenice je velmi složité. Naser Orić, velitel bosenské obrany města, nechal vyvražďoval srbské vesnice a sám páchal zločiny na srbském obyvatelstvu.⁶⁹ Pád Srebrenice se odehrál na 11. červenec 1995. Zločiny byli nicméně páčány na obou stranách, které vyvrcholili srebrenickým masakrem. To vše se budeme snažit objektivně zanalyzovat.

Během Srebrenického masakru bylo zabito přibližně 8 373 obyvatel muslimského původu (především mužů), ovšem počty se každým rokem lehce upřesňují a každé zdroje uvádí odlišná čísla. Stále jsou nalézány ostatky lidských kostí a těl. Bylo odhaleno několik masových hrobek, dokonce jsou zaznamenány i případy, že kosti z jednoho těla byly od sebe nalezeny několik kilometrů. Srbské jednotky se totiž snažili vyvražďování zamaskovat, proto těla přemísťovali a ukrývali.⁷⁰ I na toto téma se budeme snažit najít objektivní odpověď.

4. 1. Etnické složení Srebrenice před rokem 1992

Zdroj: <https://mapsontheweb.zoom-maps.com/>

⁶⁹MUELLER, J. *The banality of „Ethnic War“*, dostupné z: <https://politicalscience.osu.edu/faculty/jmueller/apsa2000.pdf>, str. 14

⁷⁰TOOM, V. *Ontologically dirty knots: The production of numbers after the Srebrenica genocide* <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010620902008>

Život ve Srebrenici byl před válkou vcelku na velmi dobré úrovni. Ještě za dob Jugoslávie zde byly stavěny domy pro horníky či dělníky, kteří ve městě nebo okolí pracovali. Okolí Srebrenice byla totiž velmi bohaté na nerostné suroviny, především na stříbro. Například v blízké vesnici Potočari sídlily firmy na výrobu autobaterií a těžily se zde i nerostné suroviny. Dalším zajímavým místem kilometr od Srebrenice je město Crni Guber, ve kterém se nacházel léčivý pramen, bohatý na minerály.⁷¹

Před vypuknutím války v Bosně a Hercegovině se v Srebrenici nacházelo především muslimské obyvatelstvo. V celé srebrenické enklávě se při sčítání obyvatel hlásilo k muslimské národnosti přibližně 75 procent a 22 procent k srbské. Ve městě jako byla situace velmi podobná. Srebrenice měla před válkou rozvinutý průmysl a také fungovala jako lázeňské město.⁷² Kvůli nejistotě a rostoucímu napětí v roce 1991 město opouštěli především mladí lidé.⁷³

Po dlouhou dobu město zůstávalo pod vládou Muslimů, to se ovšem v roce 1995 stalo minulostí. Srbové měli v plánu dostat pod svou kontrolu především území u hranic s vlastním Srbskem, z kterého by utvořili etnicky čistou oblast. Tedy aby se na tomto území nacházeli pouze obyvatelé srbského původu. To pak plánovali připojit k Srbsku.⁷⁴ Při pohledu na mapu, který nám nabízí zobrazení stavu před válkou a po válce, můžeme vidět, že tento plán byl z části úspěšný. Na tomto území začalo převládat spíše srbské obyvatelstvo.

⁷¹ ROHDE, D.: *Endgame*. HarperCollinsCanadaLtd. Canada, 1997, str. XIV

⁷² HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 20

⁷³ *Dokumenti o zločinima koji traju SREBRENICA*. Sarajevo, 2010: fotografije, str. 3

⁷⁴ *Dokumenti o zločinima koji traju SREBRENICA*. Sarajevo, 2010: fotografije, str. 4

4.2. Situace v Srebrenici před pádem bezpečné zóny (červenec 1995)

Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, cílem Srbů bylo získat část Bosny, především podél hranic se Srbskem, kde se nacházelo kromě muslimského také srbské obyvatelstvo. Jedním z měst, které chtěli Srbové dobýt, byla i Srebrenice na východě Bosny.

Ve Srebrenici působil Naser Orić, který bránil tuto před útoky Srbů. Už v roce 1992 se Srbové pokoušeli dobýt Srebrenici, ovšem v tom jim bránil, právě zmíněný Naser Orić. Odvrátil útoky Srbů a pak začal spolu s dalšími muži útočit na okolní vesnice obydlené srbským obyvatelstvem. Cílem bylo získat další zbraně, kterých muslimské obyvatelstvo mělo nedostatek a zajištění území. Bohužel v té době bylo i srbské obyvatelstvo vystaveno vypalování vesnic a zabíjení. Srbské vesnice Kravica a Glogova byly napadeny Naserem Orićem na pravoslavný svátek. Srbští vojáci byli o dost silnější než muslimské jednotky, proto Naser Orić zhodnotil situaci a rozhodl se zaútočit v tento den, kdy podle očekávání srbské jednotky byly nejméně připraveny.⁷⁵

Celé okolí Srebrenice také trápil nedostatek potravin, léků a dalších potřebných věcí. Bylo velmi náročné dostat do této oblasti konvoje OSN s humanitární pomocí, protože Srbové hlídali hlavní silnice, jediné spojnice, přes které byla možnost dostat se do Srebrenice. První konvoj s pomocí přijel do města v listopadu 1992, poté bylo ještě náročnější dostat do Srebrenice další konvoj. Až v roce 1993 bylo rozhodnuto o zásobování pomocí letadel. Situace v Srebrenici byla opravdu strašlivá. Lidé neměli co jíst, a v chladných zimních večerech neměli ani co na sebe. Do Srebrenice se také stahovali uprchlíci, kteří byli vyhnáni z okolních měst, které obsadili Srbové.⁷⁶

V době přítomnosti příslušníků OSN, především generála Philippa Morillona, který vyjednával na území Bosny s oběma stranami, nebyl na Srebrenici zaznamenán žádný útok. Proto obyvatelstvo zatarasilo cestu, aby se konvoj nemohl vrátit zpět. Začalo tedy vyjednávání, jak situaci vyřešit. Jedním z nápadů byla evakuace Srebrenice, ovšem to bylo bosenskou vládou zamítnuto, protože by to znamenalo odevzdání Srebrenice Srbům. Nakonec A. Izetbegović povolil evakuaci alespoň žen, dětí a starých lidí. Za pár dní začal R. Mladić s dalšími útoky. I z toho důvodu se konvoj, který měl evakuovat lidi ze Srebrenice, nedostal do města. Lidé tedy museli zůstat. Srbské jednotky se stále přibližovaly blíže a blíže až se dostaly jen na dva kilometry od města.⁷⁷

⁷⁵ DORIN, A. *Srebrenica: příběh politicky korektního rasismu, aneb největší lež v Evropě od konce 2. světové války*. Nakladatelství Loxia, Pardubice, 2013. str. 34-50

⁷⁶ SALIMOVIĆ, S. *Knjiga o Srebrenici. Skupština opštine Srebrenica, Srebrenica, 2002, str. 205*

⁷⁷ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 117-127

Ve stejném období, tedy v polovině dubna 1993, byla Srebrenice vyhlášena za bezpečnou zónu OSN. Lidé věřili, že teď už se jim nic stát nemůže, protože jsou pod ochranou OSN. Toto rozhodnutí bylo přijato velmi rychle, proto nebylo jasné definováno, jak bude bezpečná zóna fungovat. Kanadské jednotky OSN, které byly poslány do Srebrenice, měly pouze sledovat situaci a být nestranní. Kanadští vojáci měli navíc jen lehkou výzbroj.

Generál Philipp Morillon se snažil s R. Mladićem vyjednat příměří, domluvili se, že pokud Muslimové odevzdají všechny zbraně, Srbové přestanou s útoky a stáhnou se. Muslimové ovšem odevzdali pouze zbraně, které nepotřebovali a do kterých už neměli náboje. Nebyl tedy splněn hlavní požadavek Srbů, a tak se pokračovalo v bojích. Vedení OSN stále jednalo o dalších možnostech, zároveň byla potřeba vyměnit kanadské jednotky, ale nikdo z účastněných států nechtěl do Srebrenice své oddíly vyslat. Jediný, kdo se nabídl, bylo Nizozemí. Nizozemské jednotky měly stejný úkol jako Kanadané, tedy pouze sledovat situaci a zůstat nestrannými.⁷⁸

Nizozemské jednotky to neměly ve Srebrenici vůbec jednoduché. Nejenom že neměli vyhovující zbraně, ale srbské jednotky, které hlídaly hlavní silnice, odmítaly většinou pouštět do Srebrenice konvoje se zásobami municí, jídla či naftou. Někdy pouštěli jen malou část ze zaslaných věcí. Ve Srebrenici vznikl i díky tomu černý trh, který měl pod kontrolou především Naser Orić. Docházelo zde i k obchodům mezi Srby a Muslimy, jelikož srbskému obyvatelstvu bylo dodáváno více zboží a potravin.⁷⁹ Srbští vojáci nechtěli pustit ani odjíždějící vojáky, a tak v roce 1994 NATO zahájilo letecké útoky na některé základny Srbů. Srbové též zajali nizozemské vojáky, které využívali jako rukojmí, po pár dnech je ale propustili na svobodu.⁸⁰

Muslimské obyvatelstvo, i za přítomnosti vojáků, provádělo ze Srebrenice výpady na srbské vesnice, kde se snažili získat alespoň nějakou potravu a potřebné věci. Ve Srebrenici byli kromě místního obyvatelstva také uprchlíci z okolních vesnic. Město trpělo velkým nedostatkem potravin a lidé umírali hlady a vyčerpáním.⁸¹

Nizozemští vojáci si uvědomovali, že situace v Srebrenici je nezvladatelná, a proto žádali o odvolání. V květnu 1995 se Naser Orić stáhl z této enklávy. Muslimské

⁷⁸ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 131-151

⁷⁹ ANDREAS, P. *Blue Helmets and Black Markets : The Business of Survival in the Siege of Sarajevo*, str. 141, dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/reader.action?docID=3137928&query=>

⁸⁰ J.W. Honing, N. Both: *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*, str. 162-163

⁸¹ ANDREAS, P. *Blue Helmets and Black Markets : The Business of Survival in the Siege of Sarajevo*, str. 139, dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/reader.action?docID=3137928&query=>

obyvatelstvo se nedočkal ani podpory ze strany Armády Bosny a Hercegoviny a zůstali vydáni Srbům na pospas.⁸²

Srbové měli stanovený plán na etnické čišťení celé enklávy. A jelikož Muslimové i nadále nedodržovali pravidla ochranné zóny a podnikali útoky na srbské vesnice, Srbové měli záminku k útoku. Nizozemské jednotky i přes narůstající napětí nepovažovaly tuto situaci za tak nebezpečnou. Nutno zmínit, že jednotky UNPROFOR neměly téměř žádné vybavení a jejich počet v enklávě byl opravdu malý, dokonce polovinu z přibližně 430 vojáků tvořili zdravotníci. Srbové měli velmi dobře promyšleno, jak na Srebrenici zaútočí. Chtěli, aby jednotky UNPROFOR nepoznaly, že se jedná o útok. Srbové totiž již několikrát zkoušeli trpělivost OSN a působilo to jen jako pouhé zastrašování. Díky dobře naplánovanému útoku Srbů, ochranné jednotky OSN do poslední chvíle neodhalily, že se jedná o skutečný útok.⁸³

⁸² DUIJZINGS, G. *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 155

⁸³ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu. Penguin Books Ltd, 1996, str. 213-214*

4.3. Srebrenický masakr – současná prosrbská interpretace

V knize *Srebrenica, Příběh politicky korektního rasismu aneb Největší lež v Evropě od konce 2. světové války* od srbského spisovatele Borise Krljiće, který vystupuje pod pseudonymem Alexander Dorin, zpochybňuje masakr ze strany Srbů jak ve Srebrenici, tak i ve všech ostatních případech během války. Zpochybňuje také dobytí Srebrenice, odůvodňuje to tím, že srbských vojáků bylo o dost méně než ozbrojených Muslimů, kteří ze Srebrenice podnikali útoky na okolní srbské vesnice, kde zabíjeli srbské obyvatelstvo. Srebrenický masakr omlouvá odplatou Muslimům za všechny ostatní činy, kterých se dopustili během války.⁸⁴

Právě tyto vzpomínky Srbů, kdy Muslimové zabíjeli srbské obyvatelstvo v letech během občanské války, se projevilo v růstu nacionalismu a Srbové toužili po odplatě. Ačkoliv byl masakr nařízen vyššími orgány, právě touha po pomstě zlákala Srby k takovému činu.⁸⁵ Srbské zdroje tvrdí, že Muslimové napadli více než sto srbských vesnic a osad v obcích Srebrenica, Bratunac, Vlasenica a Milići a že zde více než tisíc Srbů bylo zabito, tři tisíce zraněno a tisíce dalších byli vyhnáni ze svých domovů. Také útok na vesnici Kravica přispěl k touze po odplatě, jelikož zde bylo zabito 46 lidí. Mnozí z těchto měst a vesnic se rozhodlo uprchnout do Bratunace.⁸⁶

Srbové údajně neměli v plánu Srebrenici obsadit, ale když srbské jednotky přišly do města, nikdo zde nebyl, a proto se rozhodly město obsadit.⁸⁷ Protože se snažíme o objektivní analýzu, je nezbytné tvrzení v této knize odmítnout. Kniha neustále zpochybňuje dění ve Srebrenici a všechno omlouvá jako odplatu za útoky na srbské vesnice, které se ale nedají srovnávat s pozdějším naplánovaným a zorganizovaným masakrem. V knize *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu* od J. W. Honinga a N. Botha, je zmíněn útok na srbskou vesnici Višnjica. Kvůli neodzbrojeným Muslimům v bezpečné zóně se Srbové rozhodli vstoupit do Srebrenice, jelikož Muslimové porušili pravidla bezpečné zóny.⁸⁸

V knize je ovšem také zmíněno (stejně jako v muslimské interpretaci), že se jednalo

⁸⁴ DORIN, A. *Srebrenica: příběh politicky korektního rasismu, aneb největší lež v Evropě od konce 2. světové války*. Nakladatelství Loxia, Pardubice, 2013.

⁸⁵ DUIJZINGS_ *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 143

⁸⁶ DUIJZINGS_ *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 151

⁸⁷ DORIN, A. *Srebrenica: příběh politicky korektního rasismu, aneb největší lež v Evropě od konce 2. světové války*. Nakladatelství Loxia, Pardubice, 2013. str. 102

⁸⁸ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 211

o chybu vedení armády a prezidenta Aliji Izetbegoviće, který nechal Srebrenici obětovat za sarajevské předměstí. Údajně nechával útočit ozbrojené jednotky v ochranné zóně OSN ve Srebrenici na srbské vesnice, aby vyprovokovali srbské jednotky a donutili je k útoku. Díky tomu by se zapojili jednotky NATO na stranu muslimských jednotek. Ovšem tvrzení, že srbské jednotky se nedopustily žádné plánované genocidy, jelikož pomáhali s evakuací muslimského obyvatelstva do Tuzly,⁸⁹ považujeme za naprosto nemístné.

Další knihou je *Srebrenica, genocid nad istinom* od Ratka P. Škrbiće, který také tvrdí, že žádná genocida neproběhla a že je to pouze výmysl západních zemí.⁹⁰ I on tvrdí, že cílem nebylo obsazení enklávy Srebrenice, ale když srbští vojáci viděli, že se Muslimové nebrání, rozhodli se Srebrenici osvobodit a darovat ji srbskému národu. Muslimské vedení prý také rozhodlo, že se muslimští muži oddělí od svých rodin a odjedou do Tuzly, která byla pod kontrolou Armády BaH. Údajně byla jedna třetina muslimských mužů ozbrojena a jejich strach z útoků na Srby, které prováděli během války, je donutil se oddělit od svých rodin a probíjet se do bezpečí do Tuzly.⁹¹

Jeden z místních srbských kronikářů zaznamenal, jak se Srbové těšili na den, kdy se jim podaří pomstít: "... navzdory ztrátám a zármutku jsme se na každém kroku setkávali s neochvějným odhodláním lidí, že balije [hanlivý výraz pro Muslimy] by měli dostat zapláceno za to, co udělali. ... Lidé proto žili a věřili v den, kdy si budou moci vyřídit účty ..." (Miljanović 1996: 8). Takže když v červenci 1995 vojska Mladiće dobyla Srebrenici, místní Srbové to oslavovali. Událost jako "osvobození" města, přičemž vyjadřovali pohrdání muslimy, kteří se v té době žili ve Srebrenici. V bosenskosrbských novinách *Javnost* ("Veřejnost") bylo dobytí města oslavováno jako "očistění skvrny na tváři Srbů" a vymazání zápachu muslimské zaostalosti.⁹²

⁸⁹ DORIN, A. *Srebrenica: příběh politicky korektního rasismu, aneb největší lež v Evropě od konce 2. světové války*. Nakladatelství Loxia, Pardubice, 2013. str.103-105

⁹⁰ ŠKRBIĆ, R. P. *SREBRENICA, genocid nad istinom*. Svet knjige, Beograd, 2011, str. 8

⁹¹ ŠKRBIĆ, R. P. *SREBRENICA, genocid nad istinom*. Svet knjige, Beograd, 2011, str. 47

⁹² DUIJZINGS_ *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 151

4.4. Srebrenický masakr – současná probosňácká interpretace

K interpretaci bosňáckého pohledu na Srebrenický masakr jsme si vybrali několik knih a článků, které jsou jak od zahraničních, tak i bosňáckých autorů. Jelikož naším cílem bylo nastínit obě interpretace co nejobjektivněji, snažili jsme se především najít pokud možno nezaujaté zahraniční autory.

V knize *Srebrenica: Zpráva o válečném konfliktu*, kterou napsali dva nizozemští autoři Jan Willem Honing a Norbert Both, můžeme naleznout především kritiku sil OSN, které danou situaci nezvládly. Kritiku OSN můžeme také naleznout v knize „*POD ZASTAVOM UN-A*“, od bosňáckého autora Hasana Nuhanoviće, který na základě vlastních svědectví dokazuje, jak se situace ve Srebrenici vyvíjela. V knize je dáována vina OSN za spoluzodpovědnost za genocidu.⁹³ Ačkoli byla vyhlášena bezpečná zóna OSN, situaci byla stále horší a přestřelky neustupovaly. Dne 6. 7. 1993 začal útok, Srbové začali pálit a nizozemští vojáci se obrátili na vedení, které se rozhodlo domluvit se Srby. Když vedení Holanďanů požádalo o vysvětlení, Srbové nebyli ochotni vyjednávat, a proto se Holanďané nedočkali odpovědi a museli svůj dotaz zaslat písemně.⁹⁴

Také Hasan Nuhanović ve své knize popisuje, jak se srbské jednotky přibližovaly ke Srebrenici, noc před jejím pádem (11. července) byly srbské jednotky už jen pár kilometrů před městem. Všichni obyvatelé utíkali směrem k základně UNPROFOR, kde byl velmi malý prostor a tísnilo se tam kolem 10 000 lidí. Dle svědectví tu noc přišel do budovy PTT (Centrála pošty a telekomunikace) Karremans (velitel jednotek Dutchbat ve Srebrenici), že byla dána dvě ultimáta – ze strany Srbů, kde byl požadavek na odevzdání zbraní s tím, že pokud tak muslimské obyvatelstvo učiní, bude volné. Druhé ultimátum ze strany UNPROFOR, že se Srbové musí stáhnout zpět na danou vzdálenost, jinak použijí leteckou sílu a základny Srbů budou bombardovány. Letecká síla byla naplánována na šestou hodinu ranní v den obsazení Srebrenice. Jelikož Srbové neuposlechli, přiletělo několik letounů, ale hned po chvíli dal R. Mladić další ultimátum, v němž uvedl, že pokud nepřestane s bombardováním, zabijí zajatce UNPROFOR, proto byly další letecké útoky přerušeny. Den za dnem se situace horšila, Srebrenica byla obklíčena, jednotky UNPROFOR se neměly jak bránit a zároveň se ani nesměly jasně postavit na stranu Armády Bosny a Hercegoviny, jelikož tím by porušili pravidlo nestrannosti.⁹⁵ Také Honing s Bothem v knize velmi dobře

⁹³ NUHANOVIĆ, H. *Pod zastavom UN-a, Međunarodna zajednica i zločin u Srebrenici*, BZK „Prepovod“ Sarajevo, 2008, str. 491

⁹⁴ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 32

⁹⁵ NUHANOVIĆ, H. *Pod zastavom UN-a, Međunarodna zajednica i zločin u Srebrenici*, BZK „Prepovod“ Sarajevo, 2008, str. 236-285

popisují, jak jednotky Nizozemců střežící enklávu byly bezbranné. Nizozemci ve Srebrenici několikrát žádali vedení o leteckou podporu, to ovšem bylo odmítnuto z důvodu, že nechtěli vojenskou akcí ohrozit vyjednávání v Sarajevu (jednalo se o uznání BaH). Všechny tyto žádosti procházely složitým byrokratickým procesem a trvalo poměrně dlouho, než odpověď přišla.⁹⁶

Dle H. Nuhanoviće Vláda BaH v Sarajevu ani nevěděla, jak špatná je v Potočarech a Srebrenici situace, protože UNPROFOR dostatečně vládu BaH neinformovala. Alija Izetbegović žádal, aby se znovu ustanovila bezpečná zóna OSN.⁹⁷ Ovšem na tuto věc existuje i druhý názor. Někteří obviňují Vládu BaH, že Srebrenice byla obětována a považují masakr za zradu, jelikož se v průběhu války muslimské síly ve Srebrenici dočkaly od bosenské vlády jen minimální podpory. Vina za obětování se také připisuje Armádě BaH, která údajně stáhla v květnu 1995 Naser Oriće, aby enkláva byla v oslabení. Naser Orić byl stažen i s nejlepší vojáky do Tuzly. Existuje i příkaz k tomuto přesunu, který byl již několikrát zveřejněn.⁹⁸ Tím přilákali pozornost Srbů a dostalo se jim šance zaútočit na minimálně bráněnou Srebrenici. Proto byl prezident Alija Izetbegović obviněn, že město vědomě obětoval kvůli územní výměně mezi východními bosenskými enklávami a předměstími Sarajeva ovládanými Srby.⁹⁹ I americký autor David Rodhe v jeho knize *Endgame* spekuluje o dohodě mezi Srby a Vládou BaH, o výměně území kolem Sarajeva za Srebrenici. Lidé ve Srebrenici čekali do poslední chvíle na letecké útoky, které NATO slíbilo, poté ovšem pochopili, že Srebrenice bude obětována.¹⁰⁰

Civilisté i jednotky UNPROFOR se nakonec po pádu Srebrenice stáhly do Potočari. V Potočarech se tísnilo přibližně 25 000 uprchlíků, a panovaly tam příšerné podmínky.¹⁰¹ Srbové dokonce přijeli na základnu v Potočarech a žádali o kontrolu, zda se uvnitř neukrývají ozbrojení vojáci. Nizozemští vojáci dostali příkaz, aby složili své zbraně, ovšem srbští vojáci šli na kontrolu se zbraněmi.¹⁰² Po příjezdu Srbů se srbské jednotky natáčely, jak rozdávají chléb a vodu civilistům, aby vše důkladně zakryly. Ovšem poté oddělili muže a chlapce, kteří byli odvezeni autobusy do Bratunace, kde byli zabití.¹⁰³ Původně měl v každém autobuse jet alespoň jeden voják UNPROFOR, což bylo později srbskými vojáky znemožněno. Konvoje DUTCHBAT nakonec

⁹⁶ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 182-194

⁹⁷ NUHANOVIĆ, H. *Pod zastavom UN-a, Međunarodna zajednica i zločin u Srebrenici, Sarajevo*, str. 358

⁹⁸ SULJAGIĆ, E. *Postcard from the Grave. The Bosnian Institute (London)*, 2005, str. 147

⁹⁹ DUIJZINGS_ *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 155-156

¹⁰⁰ RODHE, D. *Endgame, HarperCollinsCanadaLtd, Canada*, 1997, str. 147

¹⁰¹ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 55

¹⁰² SULJAGIĆ, E. *Postcard from the Grave. The Bosnian Institute (London)*, 2005, str. 155

¹⁰³ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 65

pozorovaly autobusy, ovšem nebyly puštěny přímo do Bratunace.

Co se děje v Bratunaci muselo být ale vojákům jasné, jelikož byly slyšet výstřely.¹⁰⁴ To potvrzují i autoři Honing a Both, kteří tvrdí, že nizozemští vojáci věděli o popravách, ale báli se, nebo dokonce ani nesměli více zjišťovat. V knize *Postcards from the grave* od Emira Suljagiće je zmíněno i více měst, kam byli muži odváženi a kde byli popravováni. Jednalo se o obce jako Karakaj, Kozluk, Branjevo, Grbavci a další.¹⁰⁵

Existují i důkazy, kdy Srbové využívali nizozemské uniformy k zmatení Muslimů, ke kterým se pak mohli lépe dostat a zabít je. Bylo nalezeno několik masových hrobů, podle údajů Červeného kříže bylo pohřšováno 6546 jmen (kniha byla vydána v roce 1996).¹⁰⁶

V knize *Planirani kaos*, bosňáckého autora Ibrana Mustafiće, je popis dění ve Srebrenici a Potočarech na základě zažitých svědectví. Podle vzpomínek byla situace ve Srebrenici opravdu špatná, jelikož zásobování vázlo a lidem rychle docházelo jídlo. Jako jednu ze vzpomínek uvádí Mustafić den, kdy došla mouka a lidé si nemohli upéct ani chleba. Dále popisuje, jak někteří místní civilisté bránili Srebrenici, hlídali vstupy do města před Srby. Ozbrojení byli pouze puškami.¹⁰⁷ V odpoledních hodinách 11. července poslouchal zprávy, kde hlásili, že prezident Izetbegović ještě s dalšími členy SDA je na zasedání v Zenici, kdežto se mezitím v Srebrenici odehrávala genocida. Od Izetbegoviće je tento čin vnímán jako záměr, který byl dopředu připravený. Izetbegoviće a ostatní členy SDA přirovnává ke Karadžićovi, Mladićovi či Miloševićovi.¹⁰⁸

¹⁰⁴ NUHANOVIĆ, H. *Pod zastavom UN-a, Međunarodna zajednica i zločin u Srebrenici, Sarajevo, str. 363*

¹⁰⁵ SULJAGIĆ, E. *Postcard from the Grave. The Bosnian Institute (London), 2005, str. 186*

¹⁰⁶ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu. Penguin Books Ltd, 1996, str. 81-95*

¹⁰⁷ MUSTAFIĆ, I. *Planirani kaos 1990-1996. Sarajevo, 2008, str. 373-374*

¹⁰⁸ MUSTAFIĆ, I. *Planirani kaos 1990-1996. Sarajevo, 2008, str. 375*

5. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo především nastínit náhled obou zainteresovaných stran na genocidu ve Srebrenici. Pohledy na válku v Bosně a Hercegovině, ale také na zmíněný masakr, budou patrně vždy odlišné. Každá strana bude používat různé vzpomínky, argumenty, jiné zdroje informací, ale každý bude vnímat události odlišně i na osobní úrovni. Proto je velmi nepravděpodobné, že na celou událost bude v budoucnu existovat sjednocený názor. Naším cílem bylo shromáždit různé pohledy na danou situaci a pokusit se utvořit si vlastní objektivní názor. Ačkoliv považujeme okolnosti, kontext a historii za velmi důležitou, naším cílem bylo vybrat především takové zdroje informací, které jsou veřejně dostupné a ze kterých širší společnost může čerpat. Setkali jsme se s několika pohledy, kde zainteresované osoby líčily pouze utrpení svého etnika, ale naprosto přehlíželi utrpení druhé strany. Tento přístup můžeme najít zejména v knize *Srebrenica, Příběh politicky korektního rasismu aneb Největší lež v Evropě od konce 2. světové války* od srbského autora Alexandra Dorina, kde autor líčí pouze utrpení na srbském obyvatelstvu, ale absolutně přehlíží činy, kterých se dopustili Srbové na muslimském obyvatelstvu.

Odlišnost pohledů dokazují i akce pořádané jako vzpomínky na genocidu. Muslimové si masakr připomínají u bývalého areálu „Dutchbat“ v Potočari. Zároveň srbské obyvatelstvo ve vedlejších vesnicích jako je Kravica a Zalazje pořádá protidemonstrace. Přimět obě etnika, aby na dané téma našli společnou řeč, je zatím nereálné a velmi nepravděpodobné.¹⁰⁹

Na základě analyzované literatury jsme došli k závěru, že civilní obyvatelstvo a je jedno zda bylo muslimské, pravoslavné či katolické, utrpělo válkou nejvíce. Politici etnických skupin využívali nacionalismus a vzpomínky z druhé světové války jako nástroj, aby mohli útočit proti sobě.¹¹⁰ Je naprosto jasné, že zde hrály zásadní roli především politické cíle. Obyčejní obyvatelé se stali jejich nástrojem k získání politických cílů. Je velmi jednoduché probudit v lidech zlost. Páchání zločinů zaselo mezi obyvateli touhu po pomstě. Je ovšem otázkou, do jaké míry se jednalo o pomstu, Honing s Bothem v jejich knize zmiňují svědectví ze Srebrenice: „*Vychloubali se, kolik lidí pobili a jak znásilňují ženy. Byli na to pyšní. Připadalo mi, že je k tomu nevede ani tak zloba nebo touha po pomstě, ale dělají to spíš pro zábavu. Vyzařovalo z nich něco jako profesionální hrdost. Neměl jsem nejmenší důvod jim nevěřit, protože podle toho, jak se tvářili a chovali, se dalo poznat, že jsou schopní naprosto všeho.*“

¹⁰⁹ DUIJZINGS_ *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 145

¹¹⁰ DUIJZINGS_ *Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf*, str. 150

Každý měl pistoli, pouta, útočný nůž s čepelí dlouhou dobrých dvacet centimetrů a vedl vlčáka.“¹¹¹

Bosna a Hercegovina byla vždy zemí, kde se mísila různá kultura a nebylo snadné tyto kultury a náboženství udržet pospolu v míru. To se vcelku povedlo až za vlády J. B. Tita, díky nedemokratickému režimu, ovšem po jeho úmrtí všechny platné mantinely padly. Jak můžeme vidět ve filmových zpracováních (kapitola 3, podkapitola 3.3.1.), nebo například i v knihách, Srbové i Bosňáci žili před občanskou válkou pospolu poměrně v klidu. Až probuzený nacionalismus vedl k rozdělení společnosti. Etnické čistky probíhaly již od začátku války, jak ze strany srbské, tak ze strany bosňácké i chorvatské. K těmto etnickým čistkám docházelo na území Bosny a Hercegoviny nejvíce na území dnešní Republiky srbské, ze které se Srbové snažili udělat etnicky homogenní území. To vyvrcholilo masakrem ve Srebrenici.

Zřejmě se nikdy nedozvíme úplnou pravdu a počty zavražděných muslimských mužů během Srebrenické genocidy se budou lišit. Existuje několik zdrojů, kde jsou zmíněna čísla zavražděných, ty se ale dost liší. Jiné údaje nalezneme v srbských, muslimských či holandských pramenech, jelikož se každý řídí svými prameny.

Proto je počet obětí genocidy ve Srebrenici dodnes předmětem diskusí. Na hřbitově v Potočarech u Srebrenice bylo identifikováno a následně pohřbeno přibližně 7 000 obětí, a zatímco od pádu Srebrenice bylo pohřešováno necelých 8 000 osob, památník v Potočarech připomíná 8 372 obětí. V srbských oblastech Bosny a Hercegoviny jsou však zvěrstva spáchaná v červenci 1995 zlehčována a tvrzení o 8 000 obětech je ostře popíráno.¹¹²

S popíráním počtu obětí se můžeme setkat například u Hermana, v jeho knize *MASAKR U SREBRENICI, dokazi, kontekst, politika*, kde tvrdí, že důkazy o počtu obětí jsou nedostatečné, jelikož by bylo obtížné oddělit oběti, které byly zabity v bitvě a které byly zavražděny v rámci Srebrenického masakru. Tímto způsobem je ze srbské strany neustále zpochybňována genocida v Srebrenici a důkazy, které existují a dokazují Srebrenický masakr, se považují za neobjektivní a zaplacené. Část srbského obyvatelstva má dodnes problém s uznáním této genocidy. Ovšem Mezinárodní soudní dvůr OSN označil tento čin za genocidu.

Oficiální a ověřené zprávy o tom, co se stalo, se tak stávají jen jednou verzí v širokém přehledu možných pravd, neboť prosrbscí autoři neustále tento zločin zpochybňují.¹¹³ Každý si samozřejmě může vybrat, jaké pravdě chce věřit a z jakých dat chce

¹¹¹ HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd, 1996, str. 64

¹¹² TOOM, V. *Ontologically dirty knots: The production of numbers after the Srebrenica genocide*, dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010620902008>, str. 1

¹¹³ TOOM, V. *Ontologically dirty knots: The production of numbers after the Srebrenica genocide*, dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010620902008>, str. 14

čerpat. Je ale opravdu důležité mít oči otevřené a brát vážně například oficiální data ICTY (Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii). Tato data jsou mnohem spolehlivější než údaje zmiňované například Hermanem a podobnými autory. Přivíráním očí nad zločiny tohoto typu a rozsahu nepřináší nic dobrého a svým způsobem vede každé zpochybňování a zlehčování bosenských masakrů a genocidy k podněcování další etnické i náboženské nesnášenlivosti. Současná situace v BaH není stabilizovaná, jednotlivá etnika nejeví nijak zvlášť výraznou touhu žít i nadále spolu v jednom státě. Můžeme jen doufat, že se žádná z tragédií poslední války v BaH nebude opakovat.

6. Literatura a prameny

ANDERSON, B. *Představy společenství – Úvahy o původu a šíření nacionalismu*, ISBN 9788024614908

DIZDAREVIĆ, R. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Svědectví*. Nakladatelství Jan Vašut s.r.o., 2002. ISBN 80-7236-171-6

Dokumenti o zločinima koji traju SREBRENICA. Općina Srebrenica ured u Tuzli, Sarajevo, 2010.

DORIN, A. *Srebrenica – Příběh politicky korektního rasismu aneb Největší lež v Evropě od konce 2. světové války*. Nakladatelství Loxia, Pardubice, 2013. ISBN 978-80-902541-0-7

ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7

GABAL, I. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. G plus G, Praha, 1999. ISBN 80-86103-23-4

HERMAN, E. S. *MASAKR U SREBRENICI, dokazi, kontekst, politika*, Beograd 2011. ISBN 978-86-88135-10-8

HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3674-5

HONING, J.W., BOTH, N. *Srebrenica, Zpráva o válečném konfliktu*. Penguin Books Ltd 1996. ISBN 80-204-0905-X

HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, ISBN 9788074190100

MUSTAFIĆ, I. *Planirani kaos 1990-1996*. Sarajevo, 2008. ISBN 978-9958-9077-0-8

NUHANOVIĆ, H. *POD ZASTAVOM UN-a, Međunarodna zajednica i zločin u Srebrenici*. BZK „Prepovod“ Sarajevo, 2005, ISBN 9958-815-04-4

PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*, ISBN 978807203778

ROHDE, D. *Endgame*. HarperCollinsCanadaLtd, Canada, 1997, ISBN 0-374-25342-0

SADIKOVIĆ, L. *Ustav Bosne i Hercegovine i evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*. Centar za ljudska prava. Univerzita u Sarajevu.

SALIMOVIĆ, S. *Knjiga o Srebrenici*. Skupština opštine Srebrenica, Srebrenica, 2002.

SULJAGIĆ, E. *Postcards from the grave*. The Bosnian Institute (London), 2005. ISBN 0-86356-519-0

ŠESTÁK, M. et al. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-266-9

ŠKRBIĆ, R. P. *SREBRENICA, genocid nad istinom*. Svet knjige, Beograd, 2011. ISBN 978-86-7396-314-3

TESAŘ, F. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9

WEBER, M. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0611-5

ŽÍLA, O. *Válečný konflikt v Bosně a Hercegovině a fenomén etnických čistek*, In: Soudobé dějiny. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha, 2014, roč.21, č.3

Internetové zdroje

ANDREAS, P. *Blue Helmets and Black Markets: The Business of Survival in the Sarajevo*. [online]. [cit. 2021-7-5] Dostupné z:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/reader.action?docID=3137928&query=>

BAUMANN, R. F., G. W. GAWRYCH, W. E. KRETCHIK. *Armed peacekeepers in Bosnia Kansas: Combat Studies Institute Press*, 2004. [online]. [cit. 2021-7-2] Dostupné z:

https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/baumann_bosnia.pdf

DUIJZINGS, G. *Commemorating Srebrenica: Histories of Violence and the Politics of Memory in Eastern Bosnia*. [online]. [cit. 2021-8-9] Dostupné z:

[DUIJZINGS Commemorating Srebrenica- Histories of violence and the politics of memory in Eastern Bosnia.pdf](https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/baumann_bosnia.pdf)

HIRT, T. *Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů*. [online]. [cit. 2021-11-2] Dostupné z: http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/144_144_tomas_hirt_nejasnosti_spjatych_s_konceptem_etnicity_v_perspektive_post-barthovskych_pristupu.pdf

HOROWITZ, Sh. A. *From ethnic conflict to stillborn reform: the former Soviet Union and Yugoslavia*. College Station: Texas A&M University Press, 2005. [online]. [cit. 2021-11-13] Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10463860>

MUELLER, J. *The banality of „Ethnic War“*. [online]. [cit. 2021-9-3] Dostupné z: <https://politicalscience.osu.edu/faculty/jmueller/apsa2000.pdf>

TOOM, V. *Ontologically dirty knots: The production of numbers after the Srebrenica genocide*. [online]. [cit. 2021-7-31] Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010620902008>

Úmluva OSN o předcházení a trestání trestného činu Genocida. [online]. [cit. 2022-4-3] Dostupné z: [United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect](https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml)
<https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>

Ústava SFRJ z roku 1974. [online]. [cit. 2022-3-25] Dostupné z: <https://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf>

7. Přílohy

Příloha č. 1: Fotografie z Potočari, kde se tísnili obyvatelé ze Srebrenice a okolí.

Zdroj: <https://srebrenica.org.uk/what-happened/history/happened-srebrenica>

Příloha č. 2: Fotografie, kdy se Ratko Mladić nechal zdokumentovat, jak muslimským uprchlíkům rozdává pití.

Zdroj: <https://zpravy.aktualne.cz/mladic-srebrenica/r~i:photo:376267/r~i:article:702318/>

Příloha č. 3: Srebrenica z pohledu obrněného vozidla OSN v roce 1993.

Zdroj: [25 Years Ago: The Srebrenica Genocide \(rferl.org\)](https://www.rferl.org/25-years-ago-the-srebrenica-genocide/)

Příloha č. 4: Masový hrob některých obětí genocidy ve Srebrenici, odhalen v roce 1996.

Zdroj: [25 Years Ago: The Srebrenica Genocide \(rferl.org\)](https://www.rferl.org/25-years-ago-the-srebrenica-genocide/)

Příloha č. 5: Květ Srebrenice je známým symbolem vzpomínky na genocidu ve Srebrenici. Jeho 11 okvětních lístků představuje den, kdy genocida začala, zatímco jejich bílá barva představuje nevinnost jejích obětí. Zelený střed květiny představuje naději na spravedlnost a uznání genocidy.

Zdroj: [Remembering Srebrenica – Diocese of Gloucester \(anglican.org\)](https://www.anglican.org/remembering-srebrenica)